

ПЕДАГОГИЧЕСКИ МОДЕЛ ЗА ВЪЗПИТАВАНЕ НА СОЦИАЛНА И ГРАЖДАНСКА КУЛТУРА ПРИ ОРИЕНТИРАНЕ НА ТРИ–ПЕТГОДИШНИТЕ ДЕЦА В СВЕТА

Петя Конакчиева

УВОД

Предучилищното детство е уникален и важен период от развитието на човека, в който се поставят основите на личността, възпитават се волята и произволното поведение, активно се развиват въображението, творчеството и инициативността. В този етап детето е относително самостоятелно. То владее богат арсенал от начини за действие и мислене, които му осигуряват разнообразни възможности за опознаване и разбиране на себе си чрез своите действия и постъпки. Същевременно в тази възраст подрастващите са тясно свързани с обкръжаващите ги хора – връстници и възрастни, благодарение на което разполагат и с богат опит от общуването, който позволява сравняване с другите и опознаване на себе си чрез техните оценки.

Социалното развитие на децата е резултат от отношенията им с околните и неизбежно се отнася до индивидуализацията на базисни социални компетентности. В този смисъл то се свързва, от една страна, с овладяването от индивида на социален опит чрез вграждането в определена социална среда, а от друга, е резултат от активно възпроизводство от индивида на системи от социални връзки в собствената му дейност и взаимодействия с другите хора. Удовлетвореността на детето от мястото му сред останалите зависи от това доколко то се чувства емоционално комфортно и сигурно в собствените си възможности да участва инициативно в контакти с другите и да бъде равностоен и значим партньор в социокултурната общност.

Ориентирането в социалния свят в предучилищното детство се свързва с възпитаването на основополагащи социални умения. Цели се стимулиране на прояви на социалното развитие по посока на общуването и възпитаването на социална активност. По отношение на първия аспект – общуването, се подготвят умения за изборително възприемане на хора, предмети и обекти, обусловено от субективното преживяване на условията на социалното обкръжение. Формират се субективни критерии за

оценка на постъпки и поведение на другите и за самооценка на собствените действия и постижения при самоутвърждаване в ситуация или по повод на нея. На тази основа се усъвършенства самоконтрола и се подготвя осъзнаване на социално приемливо и неприемливо поведение. Детето се насочва към реализиране на социални изисквания, свързани с постигане на междуличностно разбиране и използване на подкрепа. Стимулира се желанието му за установяване на контакт с околните при съобразяване с техните изисквания и мнение. По този начин се предпоставя овладяването и усъвършенстването на умения за включване в социална групировка при отчитане на установените в групата норми и правила.

Възпитаването на социална активност при ориентиране в света се реализира в условията на взаимодействие със значимите възрастни и с връстниците в детската група. Акцентира се върху овладяване и усъвършенстване на умения за изслушване на събеседник, за изразяване на мнение при аргументиране на собствена позиция, за сътрудничество и коопериране с другите при отчитане на техните желания, намерения и чувства. Стимулират се прояви на снизходителност при решаване на ситуации на съперничество и конфликт. Поощрява се оценяването на достойнствата и възможностите на околните и взаимодействието с деца от други националности и религии, основано на толерантност и уважение към техните културни традиции.

Динамиката на иновационните процеси в обществото задава тенденции за периодично обновяване на традиционната теория и практика на предучилищното образование, ориентирани към развитието на креативни личности, способни за пълноценна социална интеграция и самоопределяне в социума и културата, с насоченост към многоаспектна творческа дейност и активно участие в обществения живот. Възпитаването на гражданска култура се свързва със социализиране на децата към тяхната общност. Тя предполага формиране на гражданско съзнание, социалноориентирано поведение, уважение към общочовешки ценности, възпитаване в патриотизъм и в толерантност към другостта и различието. Същевременно се свързва с проява на личностна свобода, с поемане на отговорност за себе си и за другите, с познаване и отстояване на своите права, свободи и отговорности, с осъзнаване на отношенията с околните, с овладяване на адаптивни механизми за активно и конструктивно социално участие в ежедневни и празнични ситуации, със съпричастност и отвореност към демократичния свят.

Целта на студията е представяне на педагогически модел за възпитаване на социална и гражданска култура при въвеждане на трипетгодишните деца в социума. В съответствие с нея се определят следните основни **задачи**:

1. Да се очертаят теоретични проблеми на социалната и гражданската култура и се определят проекциите им в предучилищното образование.
2. Да се представи модел на педагогическа система от форми за възпитаване на социална и гражданска култура в ранното предучилищно детство.
3. Да се систематизират образователни тенденции за възпитаване на социална и гражданска култура при ориентиране в света чрез авторска система по тематично съдържание за три-четири и четири-петгодишните деца.

1. ТЕОРЕТИЧНИ ПРОБЛЕМИ НА СОЦИАЛНАТА И ГРАЖДАНСКАТА КУЛТУРА И ПРОЕКЦИИТЕ ИМ В ПРЕДУЧИЛИЩНОТО ОБРАЗОВАНИЕ

1.1. Дискуссионни въпроси за връзката „култура – образование“

Думата „култура“ е често използвана в различни сфери на живота – култура на поведение, култура на общуване, гражданска култура, здравна култура, политическа, икономическа и т.н. Тя има латински произход и означава обработка, култивиране, облагородяване, а в по-широк смисъл – възпитание, образование, духовно усъвършенстване. В научната литература културата се определя като макрофактор за социализацията на личността чрез системата от духовни форми, обезпечаващи човешката жизнестойност. „Културата – пише М. Пришвин – това е световен склад на миналото на всички народи, и то на това минало, което влиза в бъдещето и не се забравя ... културата е резултат от връзките между народите и на всеки народ поотделно със себе си“ (Пришвин, 1980, с.131).

Проблемът за връзката на образованието и културата е важен за педагогическата теория и практика. Той е перманентно дискутиран и все още открит. Сред различните становища се открива това на В. П. Зинченко и Е. Б. Моргунов, които в началото на 90-те години на XX век издигат тезата за разрыв между образованието и културата (Зинченко, Моргунов, 1994, с.128). Според посочените автори ориентацията на образователните институции и звена се променя – от насоченост към

повишаване на културата на обществото към обикновено потребление на културна продукция. Един от основните ориентири на съвременното образование, свързан с възстановяване на културносъзидателната му роля, е „базисната култура на личността”. Културологическият подход в образованието предполага преосмисляне на всички компоненти на педагогическия процес.

На базата на приетите в съвременната културология определения за култура (Арнольдов, 1992; Гуревич, 1994; Кузнецова, Меуев, Шейтанов, 1995; Давидович, 1997) в настоящата разработка „базисната култура на личността” се разглежда като системно многокомпонентно образувание, чиято същност се разкрива в няколко основни аспекта:

- гносеологически – норми, знания, значения, ценности;
- процесуално-дейностен – предпоставя вида активност, която лежи в основата на овладяване на културата – чрез репродуциране на вече известния човешки опит и чрез „откривателство” в специално организирани и близки до реалния живот ситуации;
- субективно-личностен – всички компоненти, които в обективен план включва културата, имат характер на личностно достойние, на субективно усвоени отношения.

„Базисната култура на личността” е реално съществуващ феномен, обхващащ всички сфери на психиката (афективно-потребностна, познавателна) и дейността. Културата на личността, чиито основи се полагат в предучилищна възраст, според О. С. Газман е „... хармония на познавателната култура, културата на творческото взаимодействие и културата на чувствата и общуването. Културата – това е постигане от личността на определена хармония, осигуряваща ѝ социална устойчивост, продуктивно включване в обществения живот и труд, а също и личностен емоционален комфорт” (Газман, 1989, с.227). В този смисъл може да се говори за култура на общуването, на речта, на поведението, на чувствата, на мисленето и т.н. Във връзка с посочените тенденции В. Т. Кудрявцев обосновава нов подход към изучаване условията, закономерностите и развитието на децата от предучилищна възраст. Предимствата му са по посока утвърждаване тезите за:

- творческата природа на детското развитие;
- саморазвитието като механизъм на изграждане на общността „дете – възрастен”;
- културотворческия потенциал на съвременното предучилищно образование.

Добрата образователна практика в детската градина трябва да обезпечи усвояване от детето на съвкупния творчески опит на човечеството. При това както отбелязват В. В. Давидов и В. Т. Кудрявцев „... всяка исторически или онтогенетически определена форма на присвояване винаги съдържа в себе си единство на две тенденции – възпроизвеждаща и креативна. От това ... единство се определя постъпателната приемственост в транслацията на социокултурния опит от поколение в поколение” (Давидов, Кудрявцев, 1997, с. 9). Следователно чрез съдържанието на социокултурния опит от поколение на поколение се транслират както реализирани, така и потенциални възможности за дейност. Тази теза произтича от разбирането, че филогенетичният опит е възплътен не в готовите продукти на дейността, разгледани сами по себе си, а в породените от нея проблеми, чиито предметни носители са тези продукти. В този смисъл за детето културата „не е съвкупност от обществено канонизирани и еталонизирани знания, умения и навици, а отворена многомерна система от проблемно-творчески задачи” (Давидов, Кудрявцев, 1997, с.11).

Движеща сила на психическото развитие на детето е не присвояването на общочовешкия опит само по себе си, а неговата проблематизация. Тя е „... особено действие (на възрастния и детето) за придаване на незавършеност, неопределеност на различните компоненти на развиващото се съдържание на социокултурния опит” (Кудрявцев, 2001, с.13). В контекста на собствената дейност елементите на този опит могат да бъдат преобразувани съществено, при което се обогатява индивидуалният детски опит. Културата не е външен фактор на психическо развитие, а негов вътрешен източник. „Отношението на детето към културата винаги е персонифицирано в образа на значимия възрастен” (Давидов, Кудрявцев, 1997, с. 9).

С посочените виждания кореспондира и становището на Д. Гюров, който интерпретирайки съдържанието на основните понятия, съпътстващи промяната на образователните институции, акцентира върху същността на културата на индивидуалността, която според него е „... развитие на тялото и ума в процеса на взаимодействие със социалната среда ... Може да се определи още като явление на социализация, основано на научаване, благодарение на което индивидът се интегрира в общността или групата. Тя е резултат от предаването и натрупването на личен опит между субектите (деца и възрастни) с различна степен на усъвършенстване. Зависи от възможностите на детето да осъзнае и оцени като значим личния си

опит, в резултат на което той се преживява като субективен. За всяка индивидуалност са налице вътрешни психични регулатори, които обособяват възможностите за неговото систематизиране. Ето защо възпитанието има индивидуална характеристика в зависимост от мястото и позицията на детето в социума” (Гюров, 2006, с. 46).

2. Конституиращи елементи на социалната и гражданската култура в предучилищното детство

Социалната култура е най-всеобхватното и комплексно постижение на индивида, водещо началото си от предучилищното детство. Тя се определя като система от субективно интегрирани умения за социално-ориентирано поведение и е резултат от социализацията. В тази връзка значимо тук е отчитането на изискването при структуриране на образователното съдържание в направлението „Социален свят” да бъдат осигурени различни гледни точки при интерпретиране на факти и процеси от действителността. Акцентира се върху обхващане на параметрите на възпитаване на социална култура като проблеми на общуването с възрастните и връстниците, социално-нравственото и културно поведение, самосъзнанието и самоутвърждаването, готовността за социална позиция на „ученик”, приобщаването към общочовешките ценности.

Социалната и гражданската култура са системни, многокомпонентни образувания. Конституиращи елементи в структурата им, които могат да се разглеждат като ориентири, определящи целите, задачите, съдържанието и ефективността на образователната дейност, са:

– *социална и гражданска грамотност* – основата на социалната и гражданската култура, върху която те се формират, при отчитане на възрастовите, индивидуалните, националните и други особености. Свързва се с овладяване на знания (факти, представи, понятия, закономерности), умения, символи, правила и норми в сферата на общуването и поведението;

– *социална и гражданска компетентност* – особена организация на предметно-специфичните знания, позволяваща вземане на ефективни решения, реално и целесъобразно използване на знанията при решаване на проблеми, т.е. включване на знанията в жизнената практика;

– *ценностни отношения и ценностни ориентации* – определят ценностно-смысловия аспект на социалната и гражданската култура – система от личностно значими и ценни убеждения, позиции, отношения в областта на дейността и взаимоотношенията с околните. За разлика от

нормата ценността предполага избор, поради което при ситуации, изискващи избор, най-ярко се проявяват характеристики, отнасящи се към ценностно-смысловия компонент на човешката култура;

– *рефлексия* – механизмът на рефлексията позволява на субекта да отреагира на своите действия и възможности за овладяване на социална и гражданска култура, да осъзнае себе си като променяща се личност, субект на дейност и отношения;

– *творчество* – обект на творчество могат да бъдат символи, постъпки и отношения, ценности и убеждения. В процеса на творческо търсене детето прави открития, които макар и само субективно значими, го правят не просто творение на културата, а нейн творец.

За практиката е важно да се определят проекциите на посочените компоненти в предучилищното образование и да се изведат основните параметри на конституиращите елементи на социалната и гражданската култура в предучилищното детство, тъй като именно те са важни ориентири, съобразно които се реализира подбор и структуриране на образователното съдържание в направление „Социален свят” и неговите ядра.

2. ПЕДАГОГИЧЕСКИ МОДЕЛ ЗА ВЪЗПИТАВАНЕ НА СОЦИАЛНА И ГРАЖДАНСКА КУЛТУРА В ПРЕДУЧИЛИЩНОТО ДЕТСТВО

2.1. Модел на педагогическа система от форми за възпитаване на социална и гражданска култура при въвеждане на тричетиригодишните деца в социума

Чрез педагогическия модел „Моливко. Прозорче към света” (3–4 г. и 4–5 г.) се представя система от педагогически ситуации по тематично съдържание (таблици № 1 и 3), чрез която се предлагат варианти за съдържателно интерпретиране във възрастов план на посочените погоре конституиращи елементи на социалната и гражданската култура при целесъобразно структуриране на съдържанието в образователно направление „Социален свят” (таблици № 2 и 4).

Въвеждането на тричетиригодишните деца в социума се реализира в условията на специално организирана образователна среда и подпомагащо-насочваща педагогическа дейност, стимулиращи усъвършенстването на субективния опит чрез овладяване на достъпни базисни ключови ядра от представи и формиране на умения за реализиране на личностно значими емоционално-практически форми на социална активност. Приоритетната цел на образователно направление „Социален свят” в пе-

риода на предучилищното детство е свързана с възпитаване на базисната социална способност „адаптивност”, която позволява адекватно ориентирание в променящия се свят по емпиричен и рефлексивен път. В своеобразния образователен процес се постигат в единство цели за стимулиране на преживяванията, познавателни цели и цели за преобразуване на дейността. Водещи са функциите на образователното направление „Социален свят”, което чрез систематизираните цели, образователно съдържание и педагогически технологии осигурява основа за опознаване на условията на живот и дейност в средата от връстници и възрастни и формиране на емоционално-познавателно и оценъчно отношение към средствата на собствената ежедневна дейност, хората от близкото обкръжение, резултатите от дейности на възрастните, норми на поведение в ежедневна и празнична среда, национални и общочовешки ценности. Посочените ориентири са изходни при разработването на представения в таблица № 1 модел на педагогическа система от форми за възпитаване на социална и гражданска култура при въвеждане на три-четиригодишните деца в социума.

Таблица № 1. Модел на педагогическа система от задължителни регламентиранни и нерегламентирани ситуации за възпитаване на социална и гражданска култура при въвеждане на три-четиригодишните деца в социума

Тема №	Задължителна регламентирана ситуация	Образователни цели	Задължителна нерегламентирана ситуация
1.	Приятно ми е да се запознаем	1. Възприемане на начини за установяване на контакти с другите (представяне и запознаване). 2. Изграждане на конкретни представи за поведение на връстници съобразно пола и предпочитанията. 3. Диференциране на игрови средства по предназначение. 4. Възпитаване на отзивчивост и добронамереност към другите и желание за взаимодействие с деца и възрастни в общуването и дейността.	Аз и ти – представяне – игри инсценировки и етюди.
2.	Аз имам	1. Изграждане на конкретни представи за частите на тялото, пола и външните особености. 2. Идентифициране на части на собственото тяло. 3. Сравняване на околните по пол и външни белези. 4. Възпитаване на внимание към промените в собственото тяло и желание за опознаване на функционалните особености на неговите части.	Защо са ми ... – игри експерименти за опознаване частите на тялото.

3.	Най-добрата люлка	<p>1. Възприемане на типични характеристики на взаимоотношенията между родители и деца.</p> <p>2. Диференциране на социални роли в семейството.</p> <p>3. Изграждане на конкретни представи за връзка и взаимодействие между хората – семейни отношения.</p> <p>4. Възпитаване на уважение, привързаност и обич към родители и близки.</p>	Мама, татко и аз – семейни снимки – постери; словесни игри за отгатване на снимка по описание.
4.	Добро утро	<p>Възприемане на типични характеристики на взаимоотношенията с връстници и възрастни (учител, родители).</p> <p>Вникване в правила и норми на етикетно поведение в детската градина.</p> <p>Изграждане на конкретни представи за предназначение и функции на предмети и средства на труда, необходими в професионалната дейност на учителя.</p> <p>Възпитаване на вежливост и уважение към връстници и възрастни (учители, родители) и желание за активно взаимодействие и сътрудничество с тях.</p>	Кой съм отгатни – игри за разпознаване по гласа или по описание.
5.	Малки физкултурници	<p>1. Възприемане на двигателни еталони и начини за поддържане на добро здраве чрез спортуване и физическа активност.</p> <p>2. Вникване в правила и норми за здравословен начин на живот.</p> <p>3. Изграждане на конкретни представи за предназначение и функции на играчки, уреди и средства за спортуване.</p> <p>4. Възпитаване на желание за спазване на режим, водещ до здраве и настроение.</p>	Спортисти – наблюдение на заниманията на поголеми деца в помещенията за спортуване в ДГ (басейн, физкултурен салон); игри инсценировки; събиране и подреждане на тематичен снимков материал – постери, съчетани със словесни игри.
6.	Кой помага на учителката	<p>1. Възприемане на трудови действия на възрастни, които се грижат за децата (помощник-възпитател).</p> <p>2. Възприемане на начини за подражание и партниране с възрастни в съвместна практическа дейност.</p> <p>3. Изграждане на конкретни представи за предназначение и функции на предмети и средства на труда в бита и професионалната дейност на хората.</p> <p>4. Възпитаване на уважение и признателност към хората, които се грижат за комфорта на децата в детската градина.</p>	Кой се грижи за нас? – подготовка на изненада за помощник-възпитателката; игри инсценировки и етюди за пресъздаване трудови действия на възрастни.

7.	Играчки	<ol style="list-style-type: none"> 1. Възприемане на средства и предмети, необходими за игра. 2. Сравняване на собствените си предпочитания към играчки с тези на връстници. 3. Обследване на играчки – пряко и в сетивен план. 4. Ориентиране в материалите и средствата, от които са изработени играчките. 5. Възпитаване на желание за опазване на игрови средства въщи и в детската градина и регулиране на поведението съобразно правила за използването и съхраняването им. 	<p>Хайде да си поиграем – игри за групиране на играчки и игрови средства по различни основания; игри за отгатване по описание.</p>
8.	Чисти и красиви	<ol style="list-style-type: none"> 1. Възприемане на начини за полагане на грижи за личната хигиена и постигане на добър външен вид. 2. Възприемане на изисквания за спазване на здравно-хигиенни норми при тоалет. 3. Изграждане на конкретни представи за предназначение и функции на предмети и средства, необходими за поддържане на лична хигиена и добър външен вид. 4. Възпитаване на желание за полагане на усилия, насочени към постигане на добро здраве, самочувствие, комфорт и настроение. 	<p>Ти правиш ли така? – пресъздаване на действия по поддържане на чист и спретнат външен вид в игри инсценировки и етоди; игри-експерименти – обследване на сапун, шампоан и паста за зъби.</p>
9.	Дрехи	<ol style="list-style-type: none"> 1. Възприемане на естетически и функционални предимства на части от облеклото, съобразно сезона и метеорологичните характеристики на времето. 2. Възприемане на правила и норми за избор на облекло съобразно пола, сезона и времето. 3. Сравняване на собствените предпочитания към облекло с тези на връстници. 4. Обследване на текстилни мостри – пряко и в сетивен план и ориентиране във вида и качествата на материалите, от които са изработени облеклата. 5. Възпитаване на желание за опазване на личните вещи и поддържане на чист и спретнат външен вид. 	<p>Вече съм голям и се обличам сам – игри инсценировки; игри за подреждане на облекло по различни основания; игри за отгатване на части на облеклото.</p>
10.	Обувки	<ol style="list-style-type: none"> 1. Възприемане на естетически и функционални предимства на обувки съобразно сезона и метеорологичните характеристики на времето. 2. Възприемане на правила и норми за избор на обувки съобразно пола, сезона и времето. 3. Сравняване на собствените предпочитания към обувки с тези на връстници. 4. Ориентиране във вида и качествата на материалите, от които са изработени обувките. 5. Възпитаване на желание за поддържане на чист и спретнат външен вид. 	<p>Послушните връзки – игри инсценировки; практически упражнения – „Опитай сам” (промушване през отвор и връзване на връзки на обувки – с помощ и самостоятелно).</p>

11.	Дядо Коледа	<ol style="list-style-type: none"> 1. Възприемане на настроението и личните преживявания на връстници при включване в обичаи и традиции – Дядо Коледа. 2. Възприемане на елементи на символичната празнична среда и начини за провокиране на обща радост по повод празника. 3. Ориентиране в норми на етикетно поведение в ежедневна и празнична среда. 4. Възпитаване на положително емоционално-оценъчно отношение към официални празници, обичаи и традиции и желание за включване в тях чрез приобщаване към културни еталони. 	Празнична елха – подготовка на празнична украса; представяне на индивидуалните желания за коледен подарък в писмо до Дядо Коледа; включване в коледните празници.
12.	Как се кичи дрян	<ol style="list-style-type: none"> 1. Възприемане на начини за взаимодействие между деца и възрастни при подготовка на елементи на битова и празнична среда. 2. Възприемане на предмети и символичното им значение в условията на празнична среда. 3. Ориентиране в начини за поздравяване по повод празника – сурвакане. 4. Възпитаване на интерес към празници, обичаи и традиции и желание за включване в тях чрез приобщаване към културни еталони. 	Моята сурвачка – украса на сурвачки; игри наричания; инсценировки.
13.	Веселите шапки	<ol style="list-style-type: none"> 1. Възприемане на естетически и функционални предимства на части от облеклото (шапки). 2. Възприемане на правила и норми за избор на шапки съобразно професията, възрастта, пола, сезона и времето. 3. Сравняване на собствените предпочитания към шапки с тези на връстници. 4. Ориентиране във вида и качествата на материалите, от които са изработени шапките. 5. Възпитаване на желание за опазване на здравето и поддържане на чист и спретнат външен вид. 	В страната на Шапчо и Шапка – подреждане на изложба от шапки; игри инсценировки.
14.	Мебели	<ol style="list-style-type: none"> 1. Възприемане на предназначението и функциите на предмети от близката среда (мебели). 2. Ориентиране в материалите и средствата, от които са изработени мебелите. 3. Осмисляне на значението на мебелите за комфорта и уюта на хората. 4. Възпитаване на желание за спазване на норми на поведение и дейност в предметната среда. 	В куклената къща – игри за отгатване на мебели по описание; игри за подреждане на група предмети (мебели) по различни основания.
15.	При медицинската сестра	<ol style="list-style-type: none"> 1. Възприемане на обстановката в кабинета на медицинската сестра. 2. Възприемане на образци за прояви на грижи към здравето на хората. 3. Изграждане на конкретни представи за предназначение и функции на предмети и средства на труда, необходими в професионалната дейност на възрастните. 4. Възпитаване на уважение и признателност към труда на хората, които се грижат за здравето и живота на другите. 	Кой ни лекува? – наблюдение в кабинета на медицинската сестра; игри инсценировки; етюди.

16.	Светофар	<p>1. Възприемане на предназначението на технически средства за регулиране на движението.</p> <p>2. Възприемане на правила и норми, произтичащи от сигнали и знаци за регулиране на поведението на пешеходци и водачи.</p> <p>3. Изграждане на конкретна представа за връзки между участниците в движението.</p> <p>4. Възпитаване на умения за регулиране на поведението съобразно правила и норми за безопасно движение.</p>	Как пресичам улицата – игри и упражнения в къта по безопасност на движението.
17.	Къде се движи	<p>1. Възприемане на структурни признаци и предназначение на превозни средства.</p> <p>2. Изграждане на конкретна представа за място на движение на превозни средства.</p> <p>3. Ориентиране в норми и правила за безопасно поведение при използване на превозни средства.</p> <p>4. Възпитаване на интерес към техническите постижения на човека, които осигуряват сигурност и комфорт при движение на хора и товари.</p>	Хайде на път – игри инсценировки и етюди; лабиринти с познавателни задачи; превозни средства – постери, съчетани с игри за отгатване по описание.
18.	В кухнята	<p>1. Възприемане на трудови действия на възрастни, които се грижат за децата в детската градина.</p> <p>2. Изграждане на конкретни представи за предназначение и функции на предмети и средства на труда в бита и професионалната дейност на хората.</p> <p>3. Ориентиране в правила за безопасно поведение, произтичащи от близката предметна среда.</p> <p>4. Възпитаване на уважение и признателност към хората, които се грижат за приготвяне на храна за децата в детската градина.</p>	Храната, която обичам – наблюдение в кухнята; инсценировки; игри – експерименти – манипулиране с тесто, подправки, вкусови качества на хранителни продукти.
19.	При перачката	<p>1. Възприемане на трудови действия на възрастни, които се грижат за децата в детската градина.</p> <p>2. Изграждане на конкретни представи за предназначение и функции на предмети и средства на труда в бита и професионалната дейност на хората.</p> <p>3. Ориентиране в правила за безопасно поведение, произтичащи от близката предметна среда.</p> <p>4. Възпитаване на уважение и признателност към хората, които се грижат за чистотата, уюта и комфорта на децата в детската градина.</p>	Кой се грижи да ми е чисто? – наблюдение в пералното помещение на детската градина; инсценировки; игри – експерименти за откриване свойствата на различни перилни и измивачи средства.
20.	Съдове	<p>1. Възприемане на предназначението и функциите на предмети в бита и професионалната дейност на хората (съдове).</p> <p>2. Възприемане на правила за безопасно поведение в близката предметна среда.</p> <p>3. Ориентиране в материалите и средствата, от които са изработени съдовете.</p> <p>4. Възпитаване на желание за спазване на норми на поведение и дейност в предметната среда.</p>	Да сложим масата – игри инсценировки и етюди; игри за групиране на предмети (съдове) по различни основания; игри за отгатване на съдове по описание.

21.	Мартеничка за теб	<p>1. Възприемане на обичаи и традиции (Баба Марта) и свързани с тях символи в празнична среда.</p> <p>2. Възприемане на начини за поздравяване и отправяне на пожелания по случай празника.</p> <p>3. Ориентиране в етикетни норми на поведение в ежедневна и празнична среда.</p> <p>4. Възпитаване на интерес към събития от близката среда (настроение на хора, техни очаквания) и желание за активно включване в празнуването на обичаи и традиции чрез приобщаване към културни еталони.</p>	<p>Да си вържем мартенички – подготовка за празника; игри наричания; инсценировки.</p>
22.	Мила моя мамо	<p>1. Възприемане на преживяванията на деца и възрастни по повод на празника (Осми март).</p> <p>2. Възприемане на грижата за децата като общочовешка добродетел.</p> <p>3. Ориентиране в етикетни норми на поведение в ежедневна и празнична среда.</p> <p>4. Възпитаване на уважение и признателност към майката и овладяване на начини за изразяване на обич и благодарност към нея.</p>	<p>С обич за мама – включване в празника; подготовка на изненади за майките.</p>
23.	Клоуни	<p>1. Възприемане труда на цирковите артисти (клоуни).</p> <p>2. Възприемане на връзка и взаимодействие между хората (артисти и публика) и норми на поведение на обществени места (в цирка).</p> <p>3. Ориентиране в емоционалното състояние на другите – деца и възрастни.</p> <p>4. Възпитаване на интерес към цирковото изкуство и отзивчивост към преживявания на другите.</p>	<p>Засмей се – игри-асоциации и инсценировки за реагиране в ежедневни обичайни и критични ситуации (среща с приятел, получаване на подарък/любимо лакомство/храна, която не обичам, похвала, раздяла, спор, изгубване на любима играчка, беля, извинение, уплаха, търсене на помощ и др.).</p>
24.	Малкият помощник	<p>1. Възприемане на образци еталони за трудови действия на близки възрастни.</p> <p>2. Възприемане на диференцираното предназначение и функции на предмети и средства на труда в бита и професионалната дейност на хората.</p> <p>3. Изграждане на конкретни представи за собствените възможности за подражание на възрастните в предметно-практическата им дейност при сравняване със социални еталони.</p> <p>4. Ориентиране в норми и правила за безопасно поведение в предметната среда.</p> <p>5. Възпитаване на отзивчивост и желание за сътрудничество и партниране с близки възрастни.</p>	<p>В света на предметите – лабиринти с познавателна задача („Какво му е нужно?“); игри за отгатване на предмети по типични нагледно представени признаци (вариант – сянка/контур); игри инсценировки и етюди за пресъздаване на действия с предмети.</p>

25.	На детската площадка	<p>1. Възприемане на начини на взаимодействие между връстници в близката природна и социална среда.</p> <p>2. Възприемане на диференцираното предназначение на игрови средства и съоръжения.</p> <p>3. Ориентиране в правила и норми за безопасно поведение при игра на открито.</p> <p>4. Възпитаване на желание за партниране и сътрудничество с връстници и други деца при прилагане на адекватни поведенчески модели на общуване с познати и непознати хора (деца и възрастни).</p>	<p>Весели игри с приятели добри – инсценировки и имитационни игри за пресъздаване на любими занимания на открито („Няма да ти кажа, но ще ти покажа”); игри и упражнения за овладяване на правила за безопасно поведение при използване на игрови съоръжения на детската площадка; лабиринти с познавателна задача.</p>
26.	Добрите опашатковци	<p>1. Възприемане на предназначението и функциите на предмети от близката среда (електроуреди).</p> <p>2. Ориентиране в правила и норми на безопасно поведение при използване на електроуреди.</p> <p>3. Осмисляне на значението на технически средства за живота на хората.</p> <p>4. Възпитаване на умения за предвиждане на критични за живота и здравето ситуации и предпазване от тях чрез прилагане на норми за безопасност, произтичащи от особеностите на предметната среда.</p>	<p>Внимavam много – игри-асоциации и инсценировки за овладяване на правила за безопасно поведение при взаимодействие с електроуреди; игри за подреждане на група предмети (електроуреди) по различни основания.</p>
27.	Шарени яйца	<p>1. Възприемане на настроението и емоционалните преживявания на деца и възрастни във връзка с празнуване на Великден.</p> <p>2. Възприемане на типични за празника символи (великденски яйца, козунак) и начини за поздравяване.</p> <p>3. Ориентиране в етикетни норми на поведение в ежедневна и празнична среда.</p> <p>4. Възпитаване на положително емоционално-оценъчно отношение към празници, обичаи и традиции, и стимулиране на прояви на толерантност и уважение към празниците на деца и възрастни от различни етнически общности.</p>	<p>Да нашарим яйчица – подготовка за празника; игри експерименти с естествени оцветители; изложба на шарени яйца.</p>
28.	На пазар	<p>1. Възприемане труда на търговците на селскостопанска продукция.</p> <p>2. Възприемане на отношения при пазаруване.</p> <p>3. Ориентиране в норми и правила за здравословно хранене.</p> <p>4. Възпитаване на умения за регулиране на поведението на обществени места съобразно общоприети норми и правила.</p>	<p>В магазина – наблюдение на магазините в близката среда; игри инсценировки и етюди за упражняване на етикетно поведение.</p>

29.	Добре дошли	<ol style="list-style-type: none"> 1. Възприемане на образци за взаимодействие и връзка с връстници и други деца. 2. Възприемане на начини за подражаване на възрастни в общуването и практическата им дейност при спазване на правила и норми на етикетно поведение (домакини и гости). 3. Изграждане на конкретна представа за качества на храни, продукти и подправки и начина на използването им като норми за добро здраве. 4. Възпитаване на добронамереност и уважение към връстници и възрастни и желание за включване в дейност, посветена на грижи за другите. 	<p>На гости при приятели – игри инсценировки и етюди за овладяване и упражняване на етикетно поведение; подготовка и включване в детско парти.</p>
30.	В пясъчника	<ol style="list-style-type: none"> 1. Възприемане на начини на взаимодействие между връстници в близката природна и социална среда. 2. Възприемане на диференцираното предназначение на игрови средства. 3. Ориентиране в правила и норми за безопасно поведение при игра на открито. 4. Възпитаване на желание за партниране и сътрудничество с връстници и други деца. 	<p>Игри с пясък и вода – игри експерименти за откриване свойствата на пясъка и водата.</p>
31.	Край басейна	<ol style="list-style-type: none"> 1. Възприемане на начини и средства за закаляване на организма и поддържане на добро здраве. 2. Възприемане на естетически и функционални предимства на части от облеклото и диференцираното предназначение на предмети за плувни спортове и игри. 3. Ориентиране в правила и норми за безопасно поведение в близост до водоеми. 4. Възпитаване на интерес към водни спортове и желание за спазване на режим, водещ до здраве, настроение и успех. 	<p>Моята ваканция – лабиринти с познавателна задача; инсценировки и етюди; игри- асоциации за реагиране при среща с непознат (етикетно поведение и помощ) и овладяване на модели за безопасно поведение край водоеми.</p>
32.	Празник, празник	<ol style="list-style-type: none"> 1. Възприемане на настроението и преживяванията на връстници при празнуване на Деня на детето. 2. Възприемане на предназначението на игрови съоръжения. 3. Сравняване на предпочитания към начини на включване в ежедневна и празнична среда. 4. Възпитаване на уважение и отзивчивост към преживяванията на другите. 	<p>Детство мое – подготовка за празника на детето; включване в празнично детско шоу.</p>

Анализът на представено в таблица № 1 съдържанието показва, че чрез системата от форми, включени в педагогическия модел, се акцентира върху осигуряване на възможности за адаптиране на три-четиригодишното дете към условията на новата среда в детската градина, към общността от връстници и към възрастните, които се грижат за него. Същевременно се предпоставя овладяване и усъвършенстване на умения за вглеждане в близката предметна среда при нарастваща степен на активност, самостоятелност и адекватност на действията, свързани с целесъобразното ѝ използване по предназначение. По този начин се натрупва сетивен опит, който е в основата на детската сензорна култура

като индивидуално притежание със субективно значение и ценност. Подготвя се регулирано поведение, съобразено с правила, произтичащи от заобикалящата предметна среда. Постига се ориентиране в норми за здравословен начин на живот и поддържане на чист и спретнат външен вид. У детето се формират конкретни представи, свързани с професиите на хората от близкото обкръжение. Желанието за взаимодействие с възрастните и тяхната подкрепа предпоставят умения за партниране и сътрудничество с другите. Те се усъвършенстват в ежедневно общуване и придобиват нови характеристики в условията на празници и развлечения, обусловени от споделените с връстниците радостни преживявания, провокиращи детската отзивчивост и стимулиращи към начални прояви на толерантност и уважение към околните. Посоченото кореспондира с представения в модела вариант за тематично структуриране на съдържанието в образователно направление „Социален свят” като основа за възпитаване на социална и гражданска култура при въвеждане на три-четиригодишните деца в социума (таблица № 2).

Таблица № 2. Примерен модел на тематично структуриране на съдържанието в образователно направление „Социален свят” за възпитаване на социална и гражданска култура при въвеждане на три-четиригодишните деца в социума

Тема	Образователни цели			
	ООС	ПС	СЗС	КНЦ
1. Приятно ми е да се запознаем	+	+		
2. Аз имам	+		+	
3. Най-добрата люлка	+			
4. Добро утро	+	+		
5. Малки физкултурници		+	+	
6. Кой помага на учителката	+	+	+	
7. Играчки		+		
8. Чисти и красиви		+	+	
9. Дрехи		+		
10. Обувки		+		
11. Дядо Коледа				+
12. Как се кичи дрян				+
13. Веселите шапки		+		
14. Мебели		+		
15. При медицинската сестра		+	+	
16. Светофар			+	
17. Къде се движи			+	
18. В кухнята		+	+	
19. При перачката		+	+	
20. Съдове		+		
21. Маргеничка за теб	+			+
22. Мила моя мамо	+			+
23. Клоуни	+		+	
24. Малкият помощник	+	+		

25. На детската площадка	+	+		
26. Добрите опашатковци		+		
27. Шарени яйца				+
28. На пазар	+	+	+	
29. Добре дошли	+	+	+	
30. В пясъчника	+	+		
31. Край басейна		+	+	
32. Празник, празник	+	+		+

Легенда:

ООС – Общуване с околните и самоутвърждаване

ПС – Предметна среда

СЗД – Социална и здравословна среда

КНЦ – Културни и национални ценности

Помагалото за първа възрастова група е създадено и решено така, че да осигури възможности за формиране на умения за свързано и логически вярно изразяване на ориентирането в социалния свят на първоначална етапност. Реализирането на образователните цели на всяка методическа единица подготвя систематизирането на опита в условията на организирано и целенасочено педагогическо взаимодействие в следващите възрастови групи. Приемственост се постига и чрез заложения в горния ляв ъгъл на всяка страница образ на Моливко. Чрез него се предлагат възможности за мотивиране на децата към съвместна дейност. Той задава акценти в темата, провокира към устно изразяване на наученото за света на предметите и хората, стимулира повторното връщане към интересни факти, събития и случки. Същевременно служи за нагледна опора, в която е заложена информация за връзка с теми от книжките за детето „Прозорче към света”, предназначени за работа с четири-пет-, пет-шест- и шест-седемгодишните деца и насочва учителя към търсене на възможности за надграждане на опит по темата във втора, трета и в подготвителна предучилищна група.

Работата по представените в книжката за детето „Прозорче към света (3–4 г.)” теми може да се разгърне в две и повече педагогически ситуации. Педагогът реализира системата от допълнителни форми на педагогическо взаимодействие в целесъобразни по негова преценка варианти и последователност във времето. Идеи за това са представени в примерното годишно разпределение. Те се допълват чрез подробните методически указания за работа по тематичните единици.

В книжката за детето „Прозорче към света (3–4 г.)” се предлагат картини, които по размер, обхват и цветност са съобразени с възрастовите

особености на три-четиригодишните деца и стимулират техните познавателни интереси и потребности за опознаване на заобикалящата ги социална среда. Илюстрациите отразяват различни социални ситуации, съобразени с детския опит и имат ясно изразено педагогическо предназначение. Съдържанието им е свързано с актуални за детето на три-четири години теми. В тях са заложили разнообразни варианти за мотивиране към съвместна дейност – познавателна, практическа, игрова. Същевременно се предлагат целесъобразни методически решения за въвеждане на ново образователно съдържание чрез актуализиране на субективния детски опит. Изображенията са естетически издържани и заложените в тях идеи и послания лесно могат да бъдат открити и разбрани от децата.

Работата по всяка тема от помагалото може да се реализира чрез съчетаване на различни методи на взаимодействие: разглеждане, демонстрация на картина, беседа, разказ, четене на художествени произведения, дидактични игри, упражнения, инсценировки, етюди и др. Те са изведени чрез заложените знаци в книжката за детето и в примерните насоки за работа, представени в книга за учителя. Същевременно могат да се предложат различни варианти на взаимодействие (фронтално, групово, индивидуално и преходи между тях), които улесняват възприемането, осмислянето и разбирането на съвместните цели и ориентирането в достъпни способности за познавателна и практическа дейност. В тази връзка са предвидени разнообразни дейности с репродуктивен, продуктивен и творчески характер, чрез които се постига формиране, затвърдяване и усъвършенстване на представи за предмети, обекти и събития от социалната среда. Същевременно те подготвят възпитаване на отношения, които са в основата на ценностната ориентация на детската личност.

Чрез книжката за детето „Прозорче към света (3–4 г.)” се насърчава общуването в различните педагогически системи – „учител – дете”, „учител – детска група”, „дете – дете”. Успоредно с това се представят възможности за взаимодействия и с други възрастни (родители, представители на различни професионални общности). Идеи за реализирането им са изведени в книга за учителя.

Всяка тема от помагалото „Прозорче към света (3–4 г.)” предлага сюжетно ситуирана картинна информация за предмети, обекти и събития от социалната среда, която насочва детето към откриване на връзки и зависимости. Осигурената нагледна опора подпомага процесите на уточняване, систематизиране и обобщаване на представи за света на предметите и хората и подготвя прехода към понятия. Работи се по знаците: „Разкажи, назови”, „Свържи”, „Оцвети”, „Открий”.

Упражненията и игрите в книжката за детето „Прозорче към света (3–4 г.)” са разработени в система и гарантират овладяване и усъвършенстване на основополагащи познавателни действия. Чрез тях се осигуряват разнообразни възможности за прилагане на наученото за социалния свят в нови ситуации, свързани с идентифициране на предмети, обекти, лица, събития и ситуации от близката социална среда, с посочване, назоваване и описване на техни външни признаци, с групирането и подреждането им по един видим признак, със сравняването им с еталони и по съществени признаци, с разпознаването им по типични части или характеристики. Подпомага се развитието на манипулативните и наблюдателските умения, вниманието, мисленето, паметта и въображението. Осигурява се вариативно прилагане на система от предметни, перцептивни, мисловни и речеви действия. Стимулират се прояви на съобразителност и наблюдателност. Същевременно се подготвя овладяване на умения за заместване на обекти в предметен план, за пресъздаване на връзки чрез предметни модели, за моделиране в нагледно-действен план на съществени видими признаци на познати предмети от близката среда във връзка с тяхното предназначение. Те позволяват на детето за изпита удовлетвореност от индивидуалните си постижения и съдействат за формиране на увереност в собствените възможности за самостоятелно ориентиране в социалната среда. Постигнатите резултати при реализирането им могат да бъдат оценени от педагога и да послужат като ориентир при проектиране на бъдещи личностно ориентирани взаимодействия, насочени към уточняване, допълване, конкретизиране и коригиране на субективния опит.

2.2. Модел на педагогическа система от форми за възпитаване на социална и гражданска култура при въвеждане на четири-петгодишните деца в социума

Изходните ориентири при разработването на модел на педагогическа система от форми за възпитаване на социална и гражданска култура при въвеждане на четири-петгодишните деца в социума се свързват с необходимостта от осигуряване на възможности за провокиране и подкрепа на съзнателното включване в разнообразни форми на социално поведение, в които се стимулират проявите на инициативност, отзивчивост и хуманност при общуването и взаимодействието с другите в обичайни и нови ситуации. Същевременно се отчитат и актуалните за възрастта предпочитания за коопериране с връстници в ежедневна и

празнична среда при изпробване на индивидуалния стил на общуване и изразяване. Има се предвид и детският интерес към заобикалящата социална среда, който намира израз в емоционалното отношение към нея, в желанието за научаване на неизвестното, в радост от направените открития, във формиращата се любознателност. Други важни изходни маркери са отношението на четири-петгодишните деца към предмети и обекти от близката среда и нарастналите им възможности за включване в учебна ситуация. Отчитат се активното познавателно отношение към средата и готовността за активно взаимодействие с нея, насочено към овладяване на нови начини за изпълнение на практически и познавателни задачи. Именно поради това в педагогическия модел се предлага гъвкава система от форми за възпитване на социална и гражданска култура, в условията на които се овладяват достъпни стратегии за учене и действие, стимулиращи детското светооткривателство (таблица № 3).

Таблица № 3. Модел на педагогическа система от задължителни регламентиранни и нерегламентирани ситуации за възпитаване на социална и гражданска култура при въвеждане на четири-петгодишните деца в социума

Тема №	Задължителна регламентирана ситуация	Образователни цели	Задължителна нерегламентирана ситуация
1.	Моето семейство	<ol style="list-style-type: none"> 1. Възприемане на типични характеристики на взаимоотношенията в семейството. 2. Изграждане на конкретни представи за връзка и взаимодействие между хората – семейни отношения и йерархия на рода. 3. Сравняване на околните по пол, емоции, облекло, постъпки. 4. Осъзнаване на различието си спрямо другите хора – семейство, роднини, връстници чрез разширяване на представата за Аз-образа и диференциране на собствената позиция сред околните. 5. Възпитаване на привързаност и обич към родители и близки и формиране на положително емоционално отношение към самоидентификацията си. 	Семейна снимка – разглеждане на семейни снимки; инсценировки, етюди, игри за сериация и класификация; ситуативно пресъздаване в художествена композиция на любими занимания „Аз с мама и татко“.
2.	Помощници в кухнята	<ol style="list-style-type: none"> 1. Възприемане на динамични процеси в битовата и трудовата дейност на възрастни. 2. Възприемане на начини за сътрудничество в съвместна практическа дейност. 3. Осмисляне на предназначението на електрически уреди и мебели. 4. Осъзнаване на норми за безопасно поведение в близката среда. 5. Възпитаване на желание за включване в достъпна съвместна дейност, насочена към другите. 	Заповядайте на масата – игри инсценировки, етюди; ситуации с отворен край; игри за сериация и класификация; игри експерименти – манипулиране с тесто, подправки, вкусови качества на хранителни продукти.

3.	В работилницата на татко	<p>1. Възприемане на образци еталони за трудови действия на близки възрастни.</p> <p>2. Възприемане на диференцираното предназначение и функции на предмети и средства на труда в бита и професионалната дейност на хората.</p> <p>3. Изграждане на конкретни представи за собствените възможности за подражание на възрастните в предметно-практическата им дейност при сравняване със социални еталони.</p> <p>4. Осъзнаване на норми и правила за безопасно поведение в предметната среда.</p> <p>5. Възпитаване на отзивчивост и желание за сътрудничество и партниране с близки възрастни.</p>	Майстор Сръчко – игри инсценировки, етюди, игри за сериация и класификация, лабиринти с познавателна задача.
4.	Под душа	<p>1. Възприемане на начини за полагане на грижи за личната хигиена и постигане на добър външен вид.</p> <p>2. Възприемане на изисквания за спазване на здравно-хигиенни норми при тоалет.</p> <p>3. Изграждане на конкретни представи за собственото тяло при сравняване с другите.</p> <p>4. Сравняване на предмети и средства, необходими за поддържане на лична хигиена и добър външен вид.</p> <p>5. Възпитаване на желание за полагане на усилия, насочени към постигане на добро здраве, самочувствие, комфорт и настроение.</p>	Спретнати и чисти – игри инсценировки, етюди, игри са сериация и класификация; словесни игри за отгатване; лабиринти с познавателна задача.
5.	Какво да облека	<p>1. Възприемане на естетически и функционални предимства на части от облекло, съобразно сезона и метеорологичните характеристики на времето.</p> <p>2. Възприемане на диференцираното предназначение на облеклото в ежедневна и празнична среда.</p> <p>3. Сравняване на предпочитания при избор на облекло на връстници и възрастни съобразно пола и конкретната ситуация.</p> <p>4. Осъзнаване на правила и норми, свързани с опазване на здравето и постигане на добър външен вид и самочувствие.</p> <p>5. Възпитаване на желание за поддържане на чист и спретнат външен вид.</p>	Мини мис и мини мистър – детско забавно шоу с участието на родители.
6.	Добри съсед	<p>1. Възприемане на другите – деца и възрастни от близката социална среда.</p> <p>2. Възприемане и сравняване на образци за общуване и взаимодействие с околните.</p> <p>3. Изграждане на конкретни представи за принадлежност към социална общност и културна среда.</p> <p>4. Осъзнаване на норми и правила за етикетно поведение в ежедневна среда.</p> <p>5. Възпитаване на симпатия, вежливост, внимание и добронамереност към различията на другите и желание за активно взаимодействие и сътрудничество с околните.</p>	Добро утро, добър ден, добра вечер – игри инсценировки, етюди, игри за сериация и класификация.

7.	Весело е в детската градина	<p>1. Възприемане на начини за взаимодействие с другите (върстници, учител).</p> <p>2. Изграждане на конкретни представи за собствените възможности при сравняване на начини за проектиране и договаряне на съвместни дейности с върстници.</p> <p>3. Осъзнаване на действия и постъпки на върстници и възрастни.</p> <p>4. Осмисляне на правила и норми на етикетно поведение в детската градина.</p> <p>5. Възпитаване на желание за активно включване в съвместна практическа и игрова дейност и овладяване на умения за партниране на учител.</p>	Да играем е чудесно – игри инсценировки, етюди, ситуации с отворен край; игри за сериация и класификация.
8.	Помощници на пътя	<p>1. Възприемане предназначението на светофара, пешеходната пътека и пътните знаци за предвиждането на пешеходци и превозни средства.</p> <p>2. Възприемане на труда на полицаите от пътна полиция, които се грижат за сигурността и безопасността на участниците в движението.</p> <p>3. Изграждане на конкретни представи за съдържанието на достъпни пътни знаци.</p> <p>4. Осмисляне на правила и норми за безопасно и регулирано поведение.</p> <p>5. Възпитаване на умения за саморегулиране на поведението съобразно норми за лична безопасност и правила за движение.</p>	Пешеходци и автомобилисти – игри на детската площадка (къта за безопасност на движението) за овладяване на модели за безопасно поведение на пътя.
9.	Магазини	<p>1. Възприемане на труда на търговските работници.</p> <p>2. Възприемане на етикетни норми при взаимодействието на обществени места.</p> <p>3. Сравняване на търговски обекти според предлаганите в тях стоки.</p> <p>4. Изграждане на конкретни представи за отношения при пазаруване.</p> <p>5. Възпитаване на умения за саморегулиране на поведението на обществени места съобразно общоприети норми и правила.</p>	Магазините в квартала – наблюдение. Игри инсценировки, етюди, игри за сериация и класификация.
10.	Имате поща	<p>1. Възприемане труда на пощенските служители, които осигуряват възможности за свързване между хората.</p> <p>2. Възприемане на начини и средства за свързване и общуване с другите.</p> <p>3. Изграждане на конкретни представи за предназначението на предмети и апарати, необходими при осигуряване на връзка между хората.</p> <p>4. Осмисляне на етикетни норми на поведение при изпращане и получаване на поща.</p> <p>5. Възпитаване на положително отношение към труда на хората, които помагат на другите да се свързват помежду си.</p>	Как пристигат новините – разглеждане на детски енциклопедии; инсценировки, етюди, игри за сериация и класификация; лабиринти с познавателна задача.

11.	Край елхата	<p>1. Възприемане на елементи на битова и празнична среда, свързана с честване на официални празници (Коледа).</p> <p>2. Възприемане на начини на взаимодействие между деца и възрастни при провокиране на обща радост по повод на празника в етническа и религиозна общност.</p> <p>3. Сравняване на начини за включване на деца и възрастни в празника.</p> <p>4. Възпитаване на уважение и отзивчивост към преживяванията на другите по време на празнуване.</p>	<p>Писмо до Дядо Коледа – подготовка на празнична украса; представяне на индивидуалните желания за коледен подарък в писмо до Дядо Коледа (вариант коледна елха от картон, украсена с играчки (топки), върху лицевата част на които са записани имената на децата от групата, а на обратната им страна – мечтаният коледен подарък). Игри за отпаване на очаквания коледен подарък по описание; лабиринти с познавателна задача; игри за класификация и сериация.</p>
12.	Сурва, сурва година	<p>1. Възприемане на символичното значение на предмети в условията на празнична среда.</p> <p>2. Възприемане на начини за поздравяване по случай празника – сурвакане.</p> <p>3. Осмисляне на връзката между хората и етикетни норми на поведение в празнична среда – стопани и сурвакари.</p> <p>4. Изграждане на конкретни представи за естетически и функционални предимства на части на облекло по повод на празника.</p> <p>5. Възпитаване на желание за активно включване в празници, обичаи и традиции чрез приобщаване към културни еталони.</p>	<p>Сурвакарски магии – игри наричания; инсценировки; игри за сериация и класификация; игри: „Украси сурвачка“, „Открий еднаквите сурвачки“, лабиринти с познавателни задачи.</p>
13.	Кукери	<p>1. Възприемане на настроението на деца и възрастни по повод на празника.</p> <p>2. Възприемане на начини на включване в обредни игри и празници (кукери).</p> <p>3. Изграждане на конкретни представи за естетически и функционални предимства на части на облекло по повод на празника.</p> <p>4. Осмисляне на връзката между хората и етикетни норми на поведение в празнична среда.</p> <p>5. Възпитаване на положително емоционално-оценъчно отношение към празници, обичаи и традиции и желание за активно включване в тях чрез приобщаване към културни еталони.</p>	<p>Смешни страшки – маскиране; игри наричания; инсценировки и етюди; игри за класификация и сериация.</p>
14.	Аплодисменти за артистите	<p>1. Възприемане на начини за включване при проектиране и договаряне на съвместни дейности с връстници.</p> <p>2. Възприемане на диференцираното предназначение на предмети и средства, необходими за игра.</p> <p>3. Сравняване на начини на поведение на деца и възрастни на обществени места (в детската градина и в театъра).</p> <p>4. Осмисляне на необходимостта от връзка с другите в общуването и дейността.</p> <p>5. Възпитаване на умения за самостоятелно организиране на игрова обстановка в разнообразни ситуации и провокиране на желание за сътрудничество при включване в достъпна съвместна дейност.</p>	<p>Заповядайте на представление – игри инсценировки, етюди, игри за сериация и класификация.</p>

15.	В лекарския кабинет	<p>1. Възприемане на образци за прояви на грижи към здравето на хората.</p> <p>2. Възприемане на взаимовръзката и взаимодействието между медицинските работници при осигуряване на здравна помощ на деца и възрастни.</p> <p>3. Осмисляне на правила и норми за опазване на собственото и на другите здраве.</p> <p>4. Осъзнаване на предназначението и функциите на предмети и средства на труда, необходими в професионалната дейност на хората.</p> <p>5. Възпитаване на уважение и признателност към труда на хората, които се грижат за здравето и живота на другите.</p>	Кой се грижи за моето здраве – игри инсценировки, етюди, игри за сериация и класификация.
16.	При зъболекаря	<p>1. Възприемане на образци за прояви на грижи към здравето на хората.</p> <p>2. Възприемане на взаимовръзката и взаимодействието между медицинските работници при осигуряване на здравна помощ на деца и възрастни.</p> <p>3. Осмисляне на правила и норми за опазване на собственото и на другите здраве.</p> <p>4. Осъзнаване на предназначението и функциите на предмети и средства на труда, необходими в професионалната дейност на хората.</p> <p>5. Възпитаване на уважение и признателност към труда на хората, които се грижат за здравето и живота на другите.</p>	Да прогоним Чук и Пук – игри инсценировки, етюди; практико-изследователска дейност (моите зъбки в огледалцето); игри за сериация и класификация.
17.	Сухопътни превозни средства	<p>1. Възприемане на структурните признаци и предназначението на превозни средства.</p> <p>2. Изграждане на конкретни представи за сухопътни превозни средства.</p> <p>3. Осмисляне на норми на поведение в превозни средства.</p> <p>4. Осъзнаване на значимостта на професии, осигуряващи безопасно пътуване и комфорт на деца и възрастни.</p> <p>5. Възпитаване на желание за спазване на правила и норми за безопасно поведение в превозни средства.</p>	На четири колела – игри инсценировки, етюди, игри за сериация и класификация; игри за дорисуване на липсваща характерна част на превозни средства.
18.	Въздушни превозни средства	<p>1. Възприемане на структурните признаци и предназначението на превозни средства.</p> <p>2. Изграждане на конкретни представи за въздушни превозни средства.</p> <p>3. Осмисляне на норми на поведение в превозни средства.</p> <p>4. Осъзнаване на значимостта на професии, осигуряващи безопасно пътуване и комфорт на деца и възрастни.</p> <p>5. Възпитаване на интерес към технически постижения на човека, които осигуряват сигурност и удобство при движение на хора и товари.</p>	Приключения във въздуха – игри инсценировки, етюди; игри за сериация и класификация; игри за дорисуване на липсваща характерна част.

19.	На морската гара	<p>1. Възприемане на структурните признаци и предназначението на превозни средства.</p> <p>2. Изграждане на конкретни представи за водни превозни средства.</p> <p>3. Осмисляне на норми на поведение в превозни средства.</p> <p>4. Осъзнаване на значимостта на професии, осигуряващи безопасно пътуване и комфорт на деца и възрастни.</p> <p>5. Възпитаване на интерес към технически постижения на човека, които осигуряват сигурност и удобство при движение на хора и товари.</p>	<p>Пътешествие по вода – разглеждане на детски енциклопедии; игри инсценировки; етоди; игри за сериация и класификация; игри за дорисуване.</p>
20.	В сладкарницата	<p>1. Възприемане на етикетни норми при взаимодействието на обществени места.</p> <p>2. Възприемане труда на хора, които работят в сферата на обслужването и търговските услуги.</p> <p>3. Осъзнаване на предназначението и функциите на предмети и средства на труда в бита и професионалната дейност на хората.</p> <p>4. Упражняване на норми на културно поведение.</p> <p>5. Оценяване значимостта на труда на хора, гарантиращи комфорт и добро настроение на другите.</p>	<p>М-м-м-м, че вкусно – игри инсценировки, етоди; игри за сериация и класификация; обследване на вкусови качества на продукти, експериментирани с оцветители за сладкарски изделия; проектиране на украси на сладкарски изделия (торти, рула, кремове и др.); игри за стимулиране на наблюдателността („От коя торта е парчето?“, „От кои продукти пригответе тортата?“ и др.).</p>
21.	Баба Марта	<p>1. Възприемане на обичаи и традиции (Баба Марта) и свързани с тях символи в празнична среда.</p> <p>2. Възприемане на начини за поздравяване и отправяне на пожелания по случай празника.</p> <p>3. Осмисляне на общочовешки добродетели и етикетни норми на поведение в ежедневна и празнична среда.</p> <p>4. Възпитаване на интерес към събития от близката среда (настроение на хора, техни очаквания) и желание за активно включване в празнуването на обичаи и традиции чрез приобщаване към културни еталони.</p>	<p>Мартеничка за теб – игри наричания, инсценировки, игри за класификация и сериация; лабиринти с познавателна задача.</p>
22.	Мамичко, благодаря	<p>1. Възприемане на преживяванията на деца и възрастни по повод на празника (Осми март).</p> <p>2. Възприемане на грижата за децата като общочовешка добродетел.</p> <p>3. Сравняване на етикетни норми на поведение в ежедневна и празнична среда.</p> <p>4. Възпитаване на уважение и признателност към майката и овладяване на начини за изявяването им чрез включване в проекти и изяви по повод на празника.</p>	<p>Празник има мама – игри инсценировки; етоди; словесни игри за отгатване на избран подарък (изненада); игри за класификация и сериация.</p>

23.	Нов дом	<ol style="list-style-type: none"> 1. Възприемане на предназначението на мебели и електроуреди в бита на хората. 2. Сравняване на материалите, от които са изработени мебелите в близката предметна среда. 3. Осъзнаване на значението на електроуреди и мебели за комфорта и уюта на хората. 4. Възпитаване на положително емоционално-оценъчно отношение към създадената от човека предметна среда. 	<p>Къщите на хората – наблюдение в квартала; разглеждане на детски енциклопедии; игри с правила: „Обавежи с подходящи мебели“ (обавеждане на различни помещения на дома с подходящи мебели); „Кое е излишно“; игри за сериация и класификация.</p>
24.	На село при баба и дядо	<ol style="list-style-type: none"> 1. Възприемане на бита и труда на хората, които живеят на село. 2. Възприемане на еталони за трудови действия на близки възрастни. 3. Изграждане на конкретни представи за семейни отношения и прояви на грижи към близки и роднини. 4. Вникване в родствени връзки и отношения. 5. Възпитаване на доверие, признателност и обич към роднини и близки. 	<p>Работни внучета – игри инсценировки, етюди, лабиринти с познавателна задача; игри за сериация и класификация.</p>
25.	На разходка в парка	<ol style="list-style-type: none"> 1. Възприемане на поведението на другите – деца и възрастни – на обществени места. 2. Възприемане на начини на взаимодействие между хората в близката природна и социална среда. 3. Осъзнаване на действия и постъпки на деца и възрастни. 4. Възпитаване на добронамереност, отзивчивост и съпричастност към живота на другите и желание за постоянство в общуването с тях. 	<p>Кът за срещи и почивка – наблюдение в близкия парк; игри инсценировки; етюди; схематично пресъздаване на план на определено пространство (участък от парк); ситуативно пресъздаване в художествена композиция на интересни и впечатляващи предмети и обекти (на разходка в парка).</p>
26.	Как в беда да не попадна	<ol style="list-style-type: none"> 1. Възприемане на критични за живота и здравето ситуации. 2. Изграждане на конкретни представи за правила и норми на поведение в обичайни и критични ситуации. 3. Сравняване на професиите на хора, които се грижат за живота и здравето на другите. 4. Възпитаване на умения за разпознаване на опасни за живота и здравето ситуации и предпазване от тях чрез търсене на адекватна помощ. 	<p>Какво да направя, ако попадна в беда – игри инсценировки, етюди, игри за сериация и класификация; лабиринти с познавателна задача.</p>
27.	Цветен празник	<ol style="list-style-type: none"> 1. Възприемане на празничното настроение на деца и възрастни и начини за поздравяване по случай празника – лазаруване. 2. Възприемане на функционални и естетически предимства на части от облекло за празника и символичното използване на предмети в условията на празнична среда – обичаи и традиции, свързани с Лазаровден и Цветница. 3. Осмисляне на връзката между хората и етикетни норми на поведение в ежедневна и празнична среда. 	<p>С имена на цвета – игри инсценировки, етюди, игри за сериация и класификация; подготовка на изненади за именниците.</p>

28.	Великден	<p>1. Възприемане на настроението на деца и възрастни във връзка с празнуване на Великден.</p> <p>2. Възприемане на типични за празника символи (великденски яйца, козунак) и начини за поздравяване.</p> <p>3. Сравняване на начини за проектиране и договаряне на съвместни дейности с връстници и възрастни при подготовка на символична празнична среда за отбелязване на Великден.</p> <p>4. Осмисляне на връзката между хората и етикетни норми на поведение в ежедневна и празнична среда.</p> <p>5. Възпитаване на положително емоционално-оценъчно отношение към празници, обичаи и традиции, и стимулиране на прояви на толерантност и уважение към празниците на деца и възрастни от различни етнически общности.</p>	<p>Великденски помагачи – игри експерименти с естествени оцветители; подготовка на празнична украса; игри за сериация и класификация; лабиринти с познавателна задача.</p>
29.	Гергьовска люлка	<p>1. Възприемане на начини за отбелязване на конкретен празник (Гергьовден).</p> <p>2. Възприемане на преживяванията и настроението на деца и възрастни във връзка с празнуване на Гергьовден.</p> <p>3. Осмисляне на връзката между хората и етикетни норми на поведение в ежедневна и празнична среда.</p> <p>4. Съпреживяване на смисъла на празника в символичната природна среда.</p> <p>5. Възпитаване на положително емоционално-оценъчно отношение към празници, обичаи и традиции и стимулиране на желание за активно включване в тях чрез приобщаване към културни еталони.</p>	<p>Празнични магии – манипулиране с тесто при подготовка на обреден хляб; подготовка на украса за празника; игри наричания (пеперуда); изненади за именниците.</p>
30.	Честит рожден ден	<p>1. Възприемане на настроението на деца в условията на лични празници (рожден ден).</p> <p>2. Възприемане на символичното предназначение на предмети в условията на празнична среда.</p> <p>3. Сравняване на поведението на деца и възрастни в ежедневна и празнична среда.</p> <p>4. Осмисляне на правила и норми на етикетно поведение в обичайни (ежедневни) и празнични ситуации.</p> <p>5. Възпитаване на положително емоционално-оценъчно отношение към другите.</p>	<p>Изненади за рожденици – игри инсценировки, етюди с отворен край; игри за сериация и класификация; детско парти с изненади за родените през месеца.</p>
31.	На плажа	<p>1. Възприемане на предпочитания на връстници към варианти за почивка, отдих и развлечения.</p> <p>2. Изграждане на конкретни представи за връзки и взаимодействие между хората (семеини отношения, взаимоотношения с връстници и възрастни).</p> <p>3. Сравняване на предмети според предназначението им.</p> <p>4. Осъзнаване на естетически и функционални предимства на части от облеклото през различните сезони.</p> <p>5. Възпитаване на желание за активно взаимодействие с другите при спазване на правила и норми за безопасно поведение.</p>	<p>Летовници – игри инсценировки, етюди, игри за сериация и класификация; лабиринти с познавателна задача.</p>

32.	Весел лунапарк	<ol style="list-style-type: none"> 1. Възприемане на настроението и преживяванията на връстници в конкретна ситуация. 2. Възприемане на предназначението на игрови съоръжения. 3. Изграждане на конкретни представи за права на детето. 4. Сравняване на предпочитания към начини на включване в ежедневна и празнична среда. 5. Възпитаване на уважение и отзивчивост към преживяванията на другите в ежедневна и празнична среда. 	Детство мое – подготовка за отбелязване на Първи юни.
-----	----------------	--	---

Анализът на представеното в таблица № 3 съдържание показва, че чрез системата от форми, включени в педагогическия модел, се акцентира върху изграждане на доверие в себе си и в света чрез разширяване на представата за „Аз“-образа и стимулиране проявите на самостоятелност и независимост. Подготвя се разбиране на собствените действия, преживявания и поведение. Детето се насочва към сравняване с другите. Проявява стремеж към самостоятелност и независимост, като преодолява глобалното подражание на възрастните и демонстрира любопитство и любознателност. Друг важен акцент при ориентирането в социалния свят на четири-петгодишните е формирането на умения за ситуационно общуване чрез създаване на комфорт и сигурност в близката социо-културна среда – децата овладяват начини за установяване на контакт (представяне, запознаване). Насочват се към включване в съвместни действия с другите, като подражават на емоционално значими социални еталони (пример за действие и поведение). Овладяват правила за действие, опитвайки се да спазват социални изисквания, които определят поведението в разнообразни жизнени ситуации. Съобразяват се с общоприети норми на етикетно поведение при взаимодействие с връстниците си. Поддържат доброжелателна атмосфера в разнообразни жизнени ситуации. Проявяват готовност за покровителство, внимание и интерес към другите. Правят опит да се интегрират, като защитават собствената си гледна точка. Демонстрират начални форми на уважение и признателност към възрастния. Търсят признание и оценка на успешно извършени действия. Реагират емоционално на отрицателни прояви на другите, които противоречат на утвърдените социално приети норми на действие.

Опознаването на близката предметна среда се свързва с възпитаване на умения за регулирано поведение, съобразно произтичащи от нея

норми – децата различават предметите според характерните им белези. Усъвършенстват се представите им за предназначение и функции на предмети, материали и средства на труда в бита и професионалната дейност на хората. Четири-петгодишните овладяват начини за обследване на предмети във връзка с предназначението им. Осъзнават правила за практическа дейност в достъпни житейски ситуации. Проявяват готовност за регулиране на поведението съобразно норми за безопасност при използване на предмети и уреди. Демонстрират желание за опазване и съхраняване на създадената от човека предметна среда.

Ориентирането в близката социо-културна среда протича в единство с формиране на норми за здравословен начин на живот – децата разпознават структурни признаци на превозни средства и се ориентират в мястото на движение и предназначението им. Прилагат норми на безопасно поведение в превозни средства и основни правила за улично движение. Овладяват конкретни представи за професии на хора, които се грижат за живота, сигурността, безопасността и комфорта на деца и възрастни. Разпознават критични за живота и здравето ситуации и реагират адекватно в тях, като се насочват към търсене на помощ. Разбират значението на основни хигиенни норми. Проявяват желание за поддържане на чист и спретнат външен вид. Демонстрират положително емоционално-оценъчно отношение към труда на възрастните и резултатите от него.

Приобщаването към културни и общочовешки ценности се свързва с възпитаване на толерантност, сътрудничество, уважение и приемане на културни и национални ценности – децата разпознават празници, обичаи и традиции. Демонстрират желание за активно включване в тях. Проявяват уважение и отзивчивост към преживяванията на връстници и възрастни в ежедневна и празнична среда.

Предложеното в модела тематично структуриране на целите и образователното съдържание в направление „Социален свят” е съобразено с виждането за осигуряване на вариативни възможности за възпитаване на социална и гражданска култура при въвеждане на четири-петгодишните деца в социума в условията на различни по вид педагогически ситуации (таблица № 4).

Таблица № 4. Примерен модел на тематично структуриране на съдържанието в образователно направление „Социален свят” за възпитаване на социална и гражданска култура при въвеждане на четири-петгодишните деца в социума

Теми	Образователни цели			
	<i>ООС</i>	<i>ПС</i>	<i>СЗС</i>	<i>КНЦ</i>
1. Моето семейство	+			
2. Помощници в кухнята	+	+		
3. В работилницата на татко	+	+		
4. Под душа	+	+	+	
5. Какво да облека		+	+	
6. Добри съсед	+			+
7. Весело е в детската градина	+			
8. Помощници на пътя			+	
9. Магазини	+	+	+	
10. Имате поща	+	+	+	
11. Край елхата				+
12. Сурва, сурва година				+
13. Кукери				+
14. Аплодисменти за артистите	+	+		
15. В лекарския кабинет	+	+	+	
16. При зъболекаря	+	+	+	
17. Сухопътни превозни средства			+	
18. Въздушни превозни средства			+	
19. На морската гара			+	
20. В сладкарницата	+	+	+	
21. Баба Марта	+			+
22. Мамичко, благодаря	+			+
23. Нов дом		+		
24. На село при баба и дядо	+			
25. На разходка в парка	+			
26. Как в беда да не попадна			+	
27. Цветен празник	+			+
28. Великден	+			+
29. Гергьовска люлка	+			+
30. Честит рожден ден	+			+
31. На плажа	+	+	+	
32. Весел лунапарк	+	+		+

Книжката за детето „Прозорче към света (4–5 г.)” е проектирана и решена така, че да бъде продължена заложената в помагалото за първа възрастова група педагого-приложна концепция за реализиране на взаимодействието, насочено към ориентиране на детето в социалния свят. Предложените теми са предназначени за работа в задължителни регламентирани и нерегламентирани ситуации, реализирани в целесъобразна според виждането на педагога система. Постигането на образователните цели на всяка методическа единица подготвя систематизирането на опита в условията на педагогическо взаимодействие през следващата учебна

година. Приемственост се постига и чрез заложения в горния ляв ъгъл на всяка страница образ на Моливко, чрез който се предлагат възможности за мотивиране на децата към индивидуална, партнираща или групово съвместна познавателна, практическа и игрова дейност, свързана с устно изразяване на наученото за света на хората и предметите при повторното връщане към интересни факти, събития и случки по посока на зададените от персонажа акценти в темата. Заложенията стройна система от достъпни знаци ориентира детето в начина на решаване на познавателните задачи. Същевременно насочва към варианти за съчетаване на различни методи на взаимодействие: разглеждане, демонстрация на картина, беседа, разказ, четене на художествени произведения, дидактични игри, упражнения, моделиране, инсценировки, етюди и др.

Във всяка голяма картина са заложени елементи, с помощта на които учителят може да привлече децата към откриване и обясняване на противоречиви и проблемни ситуации. По този начин четири-петгодишните овладяват познавателни схеми за анализ на ситуации от този тип („небивалици”, „което е невъзможно да се случи”), като се насочват към търсене на противоречия и аргументиране на собствени гледни точки при анализ на илюстративно представената информация. Използването на противоречиви и проблемни ситуации при ориентиране в социалната среда цели не само откриване на несъответствия, но и споделяне и обсъждане на различни основания, тяхното изслушване, обсъждане, допълване, приемане или отхвърляне. Това подготвя овладяване на умения за вглеждане, концентриране на вниманието, изказване на предположения, включване в обсъждането им и аргументиране на собствени гледни точки при разглеждане на предмети и обекти.

След всяка голяма илюстрация Моливко предлага на децата за игра три по-малки картинки. Работи се по знаците: „Разкажи, назови”, „Открий”, „Приложение”, „Нарисувай”. Картинката, заложена в средата, представя изображение на предмет, обект или ситуация от близката социална среда, които могат да бъдат открити в голямата илюстрация. Работата по тази малка картинка е свързана с уточняване на съдържанието ѝ, преоткриване на изобразеното на нея в голямата илюстрация и поставяне на задача за сравняване (посочване на прилики и разлики). В другите две малки картинки са заложени части от предмети, обекти или ситуации. Децата трябва да ги довършат чрез залепване на съответните елементи, изрязани от Приложението. След получаване на цялостен образ се уточнява какво е изобразено на картинките. Анализира се съдържа-

нието на рисунките-знаци в „прозорчетата“ на молива, разположен в периферията на страницата. Поставя се задача за откриване на подходящ знак за всяка малка цветна картинка и прерисуването му в заложеното в нея празно „прозорче“. В началото на учебната година или при затруднение, познавателната задача може да се решава чрез свързване. При прерисуването на схематичните знаци не се изисква прецизност. Работата по трите малки картинки може да продължи с последователно сравняване на изобразените предмети, обекти или ситуации и откриване на тези, които могат да бъдат включени в една група. Тази част от учебната книжка се реализира във втора за темата педагогическа ситуация с игрово-познавателен характер. По нея учителят може да предложи система от игри („Приличат си – различават се“, „Подреди и назови/разкажи“, „Нарисувай верния знак“).

Представената примерна педагогическа система от задължителни регламентиран и нерегламентиран ситуации за възпитаване на социална и гражданска култура чрез реализиране на заложеното в книжката за детето „Прозорче към света (4–5 г.)“ съдържание на образователното направление „Социален свят“ е проектирана така, че да предложи ориентири, които не са задължителна рамка, а по-скоро провокират към избор на варианти и решения, в които всеки педагог да изяви професионалната си компетентност за надграждане на собствената си практика с оригинални идеи.

3. ОБРАЗОВАТЕЛНИ ТЕНДЕНЦИИ ЗА ВЪЗПИТАВАНЕ НА СОЦИАЛНА И ГРАЖДАНСКА КУЛТУРА ПРИ ОРИЕНТИРАНЕ В СОЦИАЛНИЯ СВЯТ ЧРЕЗ АВТОРСКА СИСТЕМА ПО ТЕМАТИЧНО СЪДЪРЖАНИЕ ЗА ТРИ-ЧЕТИРИ И ЧЕТИРИ-ПЕТГОДИШНИТЕ ДЕЦА

3.1. Общуване и самоутвърждаване

Терминът „общуване“ е широко употребяван в ежедневната реч, където има интуитивно разбиране. В научната литература смисълът му зависи от теоретичните позиции на авторите, които го използват. Природата на общуването, неговите индивидуални и възрастови особености, механизмите на протичане и изменение са предмет на изучаване от философи, социолози, психолингвисти, специалисти в областта на социалната, детската и възрастовата психология. Познати са различни интерпретации на същността на термина „общуване“. Сред тях се откроява становището

на М. Лисина и Ив. Димитров, които определят общуването като „взаимодействие между двама (или повече) души, насочено към съгласуване и обединяване на техните усилия с цел установяване на отношения между тях и достигане на общ резултат” (Лисина, Димитров, 1982, с. 10). Посочените автори правят и съществено уточнение, че важна характеристика на общуването, освен взаимната насоченост на действията на хората, е активността на всеки участник, който влиза в него като субект, т.е. общуването е форма на взаимодействие между субекти, имаща за цел насочеността към другия субект чрез делови (формални) или личностни (неформални) контакти, които са в основата на изменения в механизмите на поведение и дейност, проявяващи се според Д. Гюров в два основни плана: „предварително регламентирани от обществени санкции (формален контрол) и спонтанно реагиране чрез одобрение, възторг, ирония, отказ от контакти (неформален контрол) между участниците. В периода на предучилищното детство изразяването на оценка от поведението и дейността на другия се постига предимно на основата на неформалното общуване” (Гюров, 2006, с. 50–51).

Отчитайки съдържанието на теориите за социално научаване и отнасяйки го към периода на детството, авторските колективи представят педагогически системи за взаимодействие със средата, насочени към натрупване на социален опит и овладяване на умения за прилагането му в различни обичайни и критични ситуации при стимулиране проявите на отзивчивост и съпричастност към живота на хората и съпреживяване на техните чувства. На тази основа се подготвя формиране основите на самосъзнанието и оценъчното отношение към другите.

Водещите цели на образователното ядро „Общуване с околните и самоутвърждаване” се свързват с утвърждаване на детската индивидуалност при сравняване с другите и реализиране на взаимодействие, основано на разбиране и сътрудничество с връстници и възрастни. Така ориентирането в социалния свят е насочено към възпитаване на самостоятелност и независимост като доверие в себе си и в света, чрез утвърждаване на детската индивидуалност при сравняване с другите в процеса на целенасочено взаимодействие и сътрудничество с връстници и възрастни. То предполага и формиране на способност за адекватно реагиране на стимулите на средата, преодоляване на егоцентризма и регулиране на поведението при отчитане на чужди интереси и гледни точки.

Постигането на посочените цели на образователното ядро във възрастов план се свързва с преследване и гарантиране чрез педагогическата

моделна система „Моливко. Прозорче към света” (3–4 г. и 4–5 г.) на водещи образователни тенденции (таблици № 5 и 6), чието единство предполага възпитаването на основите на социална и гражданска култура при въвеждане на три-петгодишните деца в социума.

Съдържанието, представено в таблица № 5, отразява разбирането, че овладяването и усъвършенстването на умения за установяване на контакти с околните е важен аспект на ориентирането в социалния свят в първа възрастова група. Същевременно то отчита виждането, че опознаването на средата като предметна, социална, здравословна и културна се реализира в условията на общуване с околните и утвърждаване на собствената индивидуалност в процеса на сравняване с другите. Взаимодействайки с околните, три-четиригодишните деца упражняват начини за представяне и запознаване, вникват във връзки и взаимоотношения между хората, ориентират се в социални роли в конкретни ситуации, разпознават свои и чужди емоционални състояния, разбират постъпки и правят опит да ги оценят, реагират в емоционален план на етикетни норми на поведение, предлагани от възрастните, учат се да се регулират от групови правила. По посока на „Аз-а” децата от първа възрастова група се идентифицират по пол, възраст, външен вид, движения, постъпки и умения сред връстници и възрастни. Тези им постижения, преследвани и гарантирани чрез педагогическата моделна система, са определящи за изграждане на личностната автономия при откриване на собственото място в заобикалящата среда и утвърждаване на индивидуалността при сравняване с другите.

Водещ акцент по посока социално-личностното развитие на три-четиригодишните деца е формирането на умения за общуване с възрастните, от които детето получава първата значима за него информация. Именно поради това систематизираното в педагогическата моделна система „Моливко. Прозорче към света (3–4 г.)” образователно съдържание в тематичните единици, свързани с ядро „Общуване с околните и самоутвърждаване”, осигурява възможности за:

- ориентиране във външни признаци при сравняване с другите;
- формиране на умения за описване на своя външен вид (кой съм, какъв съм) и предпочитания (харесва ми/ не ми харесва);
- разпознаване на свои и чужди емоционални състояния;
- възпитаване на позитивно себевъзприемане, самочувствие и ориентация към обществено приети модели на поведение.

Таблица № 5. Образователни тенденции при възпитаване на социална и гражданска култура, диференцирани за три-четиригодишните деца съобразно структурните ядра на направление „Социален свят” – образователно ядро „Общуване с околните и самоутвърждаване”

Знания <i>Детето има</i>	Очаквани резултати	
	Умения <i>Детето умее</i>	Отношения <i>Детето има отношение</i>
Конкретни представи за: собствения пол, части на тялото и външни особености; връзка и взаимодействие между хората (възрастни, деца; семейни отношения; медицинска сестра и пациент; артисти и публика; продавачи и клиенти); взаимоотношения с връстници и учител; норми на етикетно поведение в детската градина; социални роли в семейството; етикетни норми на поведение при установяване на контакт (представяне, запознаване); приятели и приятелство; права на детето (обич, грижа, сигурност, закрила); начини на взаимодействие в съвместна дейност (игрова, практическа); социално приети норми на поведение на обществени места.	<p>Назовава се с името си и демонстрира поведението съобразно пола и предпочитанията си.</p> <p>Назовава и описва части на тялото и техни функции.</p> <p>Демонстрира поведение съобразно пола си.</p> <p>Назовава имената на своите учители и близки, родствени връзки и социални роли в семейството.</p> <p>Разпознава отношения между близки хора и приятелски отношения между връстници.</p> <p>Разпознава типични характеристики на взаимоотношения с връстници и учител и социално приети норми на поведение в ежедневна среда.</p> <p>Описва себе си, свои близки, приятелите си, своето, на членовете на семейството си и на връстници поведение, емоционално състояние и постъпки.</p> <p>Сравнява връстници по пол, външни белези, емоционално състояние, движение, действия и постъпки.</p> <p>Различава начини на включване на връстници в предпочитана съвместна игра или практическа дейност.</p> <p>Описва начини на взаимодействие с околните и постъпки на връстници.</p> <p>Сравнява се с еталони за социално прието поведение и се стреми да им подражава.</p> <p>Наблюдава емоционални реакции на възрастните към потребностите на децата.</p> <p>Описва поведение на възрастни, които се грижат за децата.</p> <p>Регулира се от общоприети норми за културно поведение</p>	<p>Изразява уважение, привързаност и обич към родители и близки.</p> <p>Демонстрира желание за установяване на приятелски отношения с връстници.</p> <p>Желае активно да взаимодейства с околните, като проявява вежливост, учтивост, симпатия, добронамереност, предпазливост и положително отношение към партньорите си.</p> <p>Изразява емоционално и оценъчно отношение към постъпките на деца и възрастни.</p> <p>Демонстрира съпричастност и отзивчивост към емоционалните преживявания на другите – деца и възрастни.</p> <p>Проявява положително отношение към другите и желание за включване в нови сфери на взаимодействие с тях.</p>

Представеното в таблица № 6 съдържание отразява заложеното в педагогическата моделна система виждане, че социално-личностното възпитание и развитие на четири-петгодишните деца е по посока усъвършенстване на уменията за разбиране на околните и проява на доброжелателно отношение към тях в процеса на общуване и взаимодействие. Същевременно то е систематизирано така, че да осигурява ориентиране в света, реализирано на основата на признаване на позицията на детето на равноправен педагогически субект и уважение на правото му да бъде себе си. Доверието между детето и учителя се изгражда на базата на

пълноценно партньорство и сътрудничество. Личностно ориентираният модел на педагогическо взаимодействие подпомага активното приобщаване към достъпни форми на социално прието поведение. Педагогът стимулира желанието на детето да бъде полезно на другите, вниманието му към чуждите потребности, дружелюбното отношение към околните. На тази основа се възпитава умение за подчиняване на общоприети правила и норми.

Водещите цели на педагогическо взаимодействие с четири-петгодишните деца, преследвани и гарантирани чрез систематизираното в тематичните единици, включени в педагогическата моделна система „Молитво. Прозорче към света (4–5 г.)”, образователно съдържание, свързано с ядрото „Общуване с околните и самоутвърждаване”, са по посока на:

- провокиране на интерес към другите;
- формиране на представа за различия между хората;
- възпитаване на доброжелателно отношение към връстници и възрастни;
- развитие на емоционалната сфера на детската личност;
- активизиране на понятия за определяне на емоционални състояния;
- формиране на умения за съотнасяне на настроение и мнемически реакции;
- развитие на изразителността на жестовете;
- възпитаване на състрадание и желание за оказване на помощ на възрастни и връстници;
- овладяване на умения за решаване на конфликтни ситуации.

Таблица № 6. Образователни тенденции при възпитаване на социална и гражданска култура, диференцирани за четири-петгодишните деца съобразно структурните ядра на направление „Социален свят” – образователно ядро „Общуване с околните и самоутвърждаване”

Очаквани резултати		
Знания <i>Детето има</i>	Умения <i>Детето умее</i>	Отношения <i>Детето има отношение</i>
Конкретни представи за: собственото тяло (части, външни особености, пол) и промени в резултат на растежа; връзка и взаимодействие между хората (семейни отношения; отношения между приятели и съседи;	Разпознава характеристики на взаимоотношенията в семейството. Описва себе си, свои близки, роднини и приятели. Сравнява себе си с околните. Описва и сравнява околните по пол, облекло, външен вид, емоции и постъпки. Демонстрира поведение съобразно пола и предпочитанията си.	Демонстрира уважение, привързаност и обич към своите родители и близки. Изразява емоционално и оценъчно отношение към постъпките на деца и възрастни. Демонстрира желание за активно взаимодействие с

<p>продавачи/сервитьори и клиенти; лекар/зъболекар, медицинска сестра, пациент); права на детето (обич, грижа, сигурност, закрила); социално приети норми на поведение и етикет в ежедневна среда (и на обществени места) – въщи, на улицата, в детската градина, в магазина, в театъра, в сладкарницата, в парка, при изпращане и получаване на поща; взаимопомощ, разбирателство и прояви на грижи към близки, роднини, приятели; взаимоотношения с връстници и учител и начини на взаимодействие в съвместна игрова или практическа дейност; правила и норми на поведение и общуване с близки и непознати.</p>	<p>Обяснява свои и чужди емоционални състояния. Разпознава и пресъздава чрез образни символи половата принадлежност на деца и възрастни. Разпознава социално приети норми на поведение в ежедневна среда. Сравнява се с еталони за социално прието поведение и се стреми да им подражава. Ориентира се в начини на партниране между деца и възрастни. Сравнява начини на включване на връстници в съвместна игрова или практическа дейност, като определя и собствените си предпочитания към занимания в детската градина. Разпознава знаци за положително отношение между хората. Оценява начини на взаимодействие с околните и постъпки на връстници. Сравнява начини за комуникация и свързване между хората (по телефона, чрез писма и др.). Регулира поведението си съобразно правила и норми за етикетно общуване с околните.</p>	<p>околните, като проявява вежливост, симпатия и добронамереност към различните от него. Демонстрира активна позиция в процеса на взаимодействие с връстници и учител, като проявява положително емоционално отношение към партньорите си. Демонстрира желание за активно включване в съвместна игрово-пресъздаваща дейност. Проявява емоционално оценъчно отношение към постъпки и действия на връстници и възрастни.</p>
---	---	--

3.2. Предметна среда и прагматично ориентирано поведение

Предметите имат важно значение в социализацията на детето, тъй като в тях е заложен социалният опит на човечеството и е отразено равнището на развитие на обществото като постижения на техническия прогрес. Те подпомагат ориентирането в средата, осигуряват въвеждане в света на възрастните чрез информация за неговото многообразие. Същевременно съдействат за обогатяване на съдържанието на детския социален опит. Овладейвайки разнообразни действия с тях, детето придобива увереност в собствените си възможности за откривателство и преобразуване на средата.

Предметният свят оказва влияние върху формиращите се потребности на подрастващите и служи като своеобразна опора при общуването с другите хора. Опознаването му предполага определена етапност, чието своеобразие се отчита при конструиране на предложения педагогически модел.

Представеното в таблица № 7 съдържание отразява заложените в педагогическата моделна система „Моливко. Прозорче към света (3–4 г.)” акценти, свързани с формиране основите на прагматично ориентирано поведение у децата от първа възрастова група. Във връзка с това чрез

темите, включени в педагогическия модел, и чрез предложените варианти на педагогически ситуации за реализирането им, се осигуряват възможности за разпознаване на предмети от близкото обкръжение и техни нагледно представени признаци. Подготвя се овладяване на начини за действие с достъпни предмети, материали и средства на труда във връзка с тяхното предназначение и функции в бита и професионалната дейност на хората. Децата се насочват към ориентиране в естетически и функционални предимства на части на облеклото, различаване на основни средства за поддържане на лична хигиена, вникване в правила за практическа дейност и прилагането им в достъпни житейски ситуации. На тази основа у три-четиригодишните се възпитава готовност за регулиране на поведението съобразно норми за безопасност при използване на предмети и уреди, провокира се желание за опазване и съхраняване на създадената от човека предметна среда.

Таблица № 7. Образователни тенденции при възпитаване на социална и гражданска култура, диференцирани за три-четиригодишните деца съобразно структурните ядра на направление „Социален свят” – образователно ядро „Предметна среда”

Знания <i>Детето има</i>	Очаквани резултати Умения <i>Детето умее</i>	Отношения <i>Детето има отношение</i>
<p>Конкретни представи за: предназначение и функции на предмети и средства на труда в бита и професионалната дейност на възрастните, игрови средства, спортни уреди и пособия, предмети и средства за лична хигиена, мебели, съдове, сгради; правила за използване и съхраняване на игрови средства и предмети въкъщи и в детската градина; начини на действие при опознаване на близката среда при спазване на норми и правила за безопасност; естетически и функционални особености на обувки (вътрешни, външни, за спорт, официални, ежедневни), шапки и части на облекло (спортно, сезонно, работно и др.) и правила за избор</p>	<p>Разпознава, назовава и описва игрови средства и съоръжения и ги диференцира по предназначение и функции. Назовава играчки, предмети и средства за поддържане на лична хигиена, уреди и пособия за спорт, съдове, мебели, инструменти, предмети и средства на труда (необходими на учителя, помощник-възпитателя, мед. сестра, готвача, перачката, цирковите артисти) и определя предназначението и функциите им. Наблюдава динамични процеси в трудовата дейност на възрастни. Разпознава и назовава видими признаци на предмети и електроуреди и начини на действие с тях. Съвързва предназначението на мебелите с функциите на помещенията, обзаведени с тях. Сравнява предпочитания на връстници към играчки и игрови средства и начина на използването им в различни по вид игри. Обследва играчки (пряко и в сетивен план) и сравнява в нагледно-действен план</p>	<p>Демонстрира желание за опазване и съхраняване на предметната среда (играчки, игрови средства, мебели, съдове и т.н.) в детската градина и въкъщи. Проявява желание за включване в достъпна предметно-практическа съвместна дейност въкъщи и в детската градина. Преживява собствените си постижения при вглеждане в света около себе си.</p>

<p>съобразно конкретната ситуация, пола, сезона и времето; норми и правила за безопасно поведение при използване на перилни и миешки препарати, инструменти и електрически уреди; отношения при пазаруване (заплащане).</p>	<p>качествата на материалите, от които са изработени. Сравнява по предназначение и функции познати съдове. Обследва с динамична система от анализатори предмети и обекти от природната и социалната среда. Разпознава и назовава части на облеклото и описва техни видими признаци. Обследва пряко текстилни мостри и сравнява в нагледно-действен план качествата на материите, от които са изработени облеклата, обувките и шапките. Сравнява собствените си предпочитания към облекло, шапки и обувки с тези на връстниците си. Подбира подходящи според пола, метеорологичните характеристики на времето и сезона облекло, обувки, шапки. Разпознава персонажи от приказки и професии на хора по типични части на облеклото. Разпознава и назовава храни, продукти и подправки и начини за използването им в ежедневна и празнична среда. Обследва: вкусови качества на храни и продукти; прах за пране и сапун. Сравнява хранителни продукти и стоки по техните качества. Управлява поведението си съобразно норми и правила за безопасност в близката предметна среда.</p>	
---	--	--

Анализът на представеното в таблица № 8 съдържание показва, че педагогическата моделна система „Моливко. Прозорче към света (4–5 г.)” е разработена така, че да гарантира усъвършенстване на представи и умения за различаване на предметите според характерните им белези. Същевременно се акцентира върху овладяване на начини за опознаване на близката предметна среда и възпитаването на регулирано поведение, съобразно произтичащи от нея норми. Структурирането на тематичните единици и вариантите на свързаните с тях педагогически ситуации е съобразено с необходимостта да бъдат осигурени възможности за надграждане на представите за предназначение и функции на предмети, материали и средства на труда в бита и професионалната дейност на хората. Подготвя се овладяване на начини за обследване на предмети във връзка с предназначението им, осъзнаване на правила за практическа дейност в достъпни житейски ситуации, готовност за регулиране на поведението съобразно норми за безопасност при използване на предмети и уреди. На тази основа у четири-петгодишните деца се възпитава желание за опазване и съхраняване на създадената от човека предметна среда.

Таблица № 8. Образователни тенденции при възпитаване на социална и гражданска култура, диференцирани за четири-петгодишните деца съобразно структурните ядра на направление „Социален свят” – образователно ядро „Предметна среда”

Знания <i>Детето има</i>	Очаквани резултати Умения <i>Детето умее</i>	Отношения <i>Детето има отношение</i>
<p>Конкретни представи за: предмети, мебели и уреди от ежедневноста среда въщи и в детската градина; трудови действия на близки възрастни в дома; предназначение и функции на предмети и средства на труда в бита и професионалната дейност на хората; норми и правила за безопасно поведение в близката предметна среда; предмети и средства за лична хигиена; естетически и функционални предимства на части от облеклото през различните сезони; предназначение на облекло и обувки в ежедневно и празнична среда; типично съобразно пола (дамско, мъжко) и конкретната ситуация (ежедневно, празнично) облекло; отношения при пазаруване (заплащане); предназначение на предмети и апарати за връзка с другите (писма, телефон, колет); средства за подготовка на послания (хартия, плик, писалка и др.).</p>	<p>Наблюдава и сравнява динамични процеси в битовата дейност на възрастни. Обследва пряко миризми на подправки и ястия, вкусови качества на хранителни продукти и храни, следи от битови предмети (точилка, вилица, лъжица, нож) и инструменти (чук, пила, трион), текстилни мостри. Сравнява хранителни продукти и стоки по техните качества. Спазва етикетни норми на поведение при пазаруване. Моделира в предметен и предметно-схематичен план структурата на предмети във връзка с предназначението им. Сравнява предмети, прибори, мебели, тоалетни принадлежности, инструменти и уреди от бита, облекло, обувки, предмети и средства за свързване с другите по предназначение и функции. Групира предмети по предназначение. Използва обобщен термин за характеризирани на група предмети (играчки, облекло, хранителни стоки, пособия, книги, съдове, инструменти, мебели, ел. уреди, прибори, тоалетни принадлежности, облекло, обувки). Разпознава и описва основните помещения в дома. Управява поведението си съобразно норми и правила за безопасност при използване на предмети и уреди от бита. Описва признаци на облекло и обувки за деца и възрастни. Сравнява собствените си предпочитания към облекло и обувки с тези на връстниците си. Подбира подходящи според пола, конкретната ситуация, метеорологичните характеристики на времето и сезона облекло и обувки. Свързва типични трудови действия, облекло, специфични предмети и средства на труда с професии на възрастни, като ги разпознава и описва.</p>	<p>Изразява отношение към качествата на хранителните продукти и определянето им. Демонстрира желание за включване в достъпна съвместна предметно-практическа дейност въщи и в детската градина, Оценява значимостта на подходящото облекло и обувки за здравето и самочувствието. Проявява желание за полагане на адекватни грижи, опазване и съхраняване на игрови средства въщи и в детската градина. Демонстрира интерес към технически постижения на човека. Опазва създадената от човека предметна среда въщи и в детската градина.</p>

3.3. Здравословна среда и културно поведение

Важен аспект на ориентирането в социалния свят в първа възрастова група е опознаването на близката социо-културна среда и формирането на норми за здравословен начин на живот. Анализът на представеното в таблица № 9 съдържание показва, че педагогическата моделна система „Моливко. Прозорче към света (3–4 г.)” е разработена при отчитане на виждането, че възпитаването на основите на култура на поведение при три-четиригодишните деца се свързва с ориентиране в значението на основни хигиенни норми при стимулиране на желание за поддържане на чист и спретнат външен вид чрез адекватно използване на средства за поддържане на лична хигиена. Тематичните единици, включени в педагогическия модел, и свързаните с тях вариативни системи от ситуации, осигуряват варианти за възприемане на предназначението на средства за регулиране на движението и ориентиране в основни правила за безопасно поведение на улицата. Чрез тях се подготвя и овладяване на представи и умения, които позволяват на децата да определят мястото на движение на превозни средства и да различават структурните им признаци. Децата се насочват и към формиране на умения за разпознаване на критични за живота и здравето ситуации и адекватно реагиране в тях чрез търсене на помощ. Същевременно се предполага изграждане на конкретни представи за професии на хора от близкото обкръжение. На тази основа се възпитава уважение и признателност към хората, които се грижат за децата, и желание за партниране в достъпна практическа дейност.

Таблица № 9. Образователни тенденции при възпитаване на социална и гражданска култура, диференцирани за три-четиригодишните деца съобразно структурните ядра на направление „Социален свят” – образователно ядро „Здравословна и социална среда”

Знания <i>Детето има</i>	Очаквани резултати Умения <i>Детето умее</i>	Отношения <i>Детето има отношение</i>
Конкретни представи за: здравно-хигиенни норми при тоалет; основни хигиенни норми за опазване на здравето; начини за полагане на грижи за личната хигиена и тоалет; потребности от храна; качества на храни, продукти и подправки и начини на използването им като норми за добро здраве; правила и норми за здравословно хранене;	Разпознава и описва действия, свързани с поддържане на лична хигиена и добър външен вид. Различава признаци на добро здраве. Спазва основни правила и норми за опазване на собственото и на другите здраве. Ориентира се в собствените си нужди от храна. Прилага норми на безопасност при спортуване. Регулира се от здравно-хигиенни и културни норми и правила за поддържане на добро здраве.	Проявява интерес към промени в собственото си тяло и любопитство към функционални особености на неговите части. Желае да полага усилия, насочени към поддържане на лична хигиена, спретнат и чист външен вид. Демонстрира желание за спазване на режим, водещ до здраве, настроение и

<p>начини и средства за закаляване на организма; превозни средства (структурни признаци, предназначение, място на движение, норми и правила на безопасно поведение); участници в движението; светлините на светофара; основни правила за безопасно движение; професии на хората, които работят в детската градина (учител, помощник-възпитател, готвач, перачка); грижат се за живота и здравето на другите (медицинска сестра); трудят се в цирка (клоуни); работят в сферата на търговията и др.</p>	<p>Разпознава и описва превозни средства, като определя мястото им на движение (шосе, релси, вода, въздух). Назовава професии на възрастни, които управляват превозни средства, грижат се за комфорта, живота, здравето, настроението и безопасността на децата и техните близки. Разпознава и описва типични за професията на възрастни от близкото обкръжение (учител, помощник-възпитател, мед. сестра, готвач, перачка) трудови действия, предмети и средства на труда. Регулира поведението си съобразно норми и правила за безопасност при използване на превозни средства. Разпознава и назовава участници в движението (пешеходци, водачи, пътници). Диференцира по предназначение и функции средства за светлинно регулиране на движението на пешеходци и превозни средства. Проектира в последователност действия при пресичане на пътното платно. Сравнява и оценява поведение на пешеходци и водачи, съобразно светлинни сигнали и правила за безопасност.</p>	<p>успех. Демонстрира желание да спазва правила и норми за безопасно движение. Проявява уважение и признателност към хората, които се грижат за децата и желание за партниране в достъпна практическа дейност. Демонстрира уважение и признателност към хората, които се грижат за комфорта, настроението, живота и здравето на другите. Проявява интерес към технически постижения на човека.</p>
--	---	--

Представеното в таблица № 10 съдържание отразява заложеното при разработване на педагогическия модел „Моливко. Прозорче към света (4–5 г.)” виждане, че опознаването на близката социо-културна среда и формирането на норми за здравословен начин на живот във втора възрастова група се свързва с усъвършенстване на придобитите през предходната година конкретни представи. Четири-петгодишните разбират значението на основни хигиенни норми. Чрез включеното в педагогическата моделна система образователно съдържание, свързано с ядро „Здравословна и социална среда”, се стимулира желание за поддържане на чист и спретнат външен вид. Подготвят се умения за разпознаване на структурни признаци на превозни средства и ориентиране в мястото на движение и предназначението им. Формират се представи за норми на безопасно поведение в превозни средства и основни правила за улично движение, които детето може да приложи при необходимост в практически план. Други важни акценти при опознаването на социо-културната среда са ориентирането в професии на хора, които се грижат за живота, сигурността, безопасността и комфорта на деца и възрастни, както и разпознаването на критични за живота и здравето ситуации и овладяването на модели за адекватно реагиране в тях. На тази основа се възпитава желание за регулирано поведение. Стимулират се прояви на положително емоционално-оценъчно отношение към труда на възрастните и резултатите от него.

Таблица № 10. Образователни тенденции при възпитаване на социална и гражданска култура, диференцирани за четири-петгодишните деца съобразно структурните ядра на направление „Социален свят” – образователно ядро „Здравословна и социална среда”

Знания <i>Детето има</i>	Очаквани резултати Умения <i>Детето умее</i>	Отношения <i>Детето има отношение</i>
<p>Конкретни представи за: начини за полагане на грижи за личната хигиена и тоалет; норми и правила за опазване и съхраняване на здравето; критични за живота и здравето ситуации; превозни средства, структурните им признаци, предназначение и място на движение; превозни средства със специален режим на движение (пожарна и полицейска кола); норми и правила на безопасно поведение в превозни средства; участници в движението; светлините на светофара и съдържанието на достъпни пътни знаци; основни правила за безопасно движение; професии на възрастни, които: полагат грижи за сигурността и безопасността на участниците в движението; осигуряват безопасно предвижване, комфорт и сигурност на децата и техните близки; работят в сферата на строителството, търговията и услугите (пощенски служители); грижат се за живота, здравето и сигурността на другите (лекар, зъболекар, медицинска сестра, пожарник, полицаи); бит и труд на хората, които живеят на село; предназначение на сгради и служби в помощ на човека (поликлиника, болница, поща).</p>	<p>Разпознава и описва действия, свързани с поддържане на лична хигиена и добър външен вид. Проектира в последователност действия при поддържане на лична хигиена (измиване на зъбите). Управлява поведението си съобразно основни здравно-хигиенни норми и правила за поддържане на чист и спретнат външен вид и опазване на собственото и на другите здраве. Разпознава състояния на болест и здраве у себе си и околните. Различава критични за живота и здравето ситуации. Разпознава и описва превозни средства. Сравнява сухопътни превозни средства по място на движение (железопътни, шосейни) и предназначение (пътнически, товарни). Моделира съществени видими признаци на превозни средства от структурните им части. Групира превозни средства според мястото им на движение. Регулира поведението си съобразно норми и правила за безопасност при използване на превозни средства. Разпознава и назовава: участници в движението (пешеходци, водачи, пътници); професии на хора по типични части на облеклото. Диференцира по предназначение и функции средства за светлинно регулиране на движението на пешеходци и превозни средства. Обяснява значението на достъпни пътни знаци, маркировка и сигнални светлини на светофара. Проектира в последователност действия при пресичане на пътното платно. Сравнява и оценява поведение на връстници на улицата, съобразно знаци и правила за безопасност. Проектира в последователност действия при изпращане на поща.</p>	<p>Демонстрира желание за полагане на грижи за добър, чист и спретнат външен вид. Изпитва удовлетвореност от спазване на общоприети здравно-хигиенни изисквания въкъди и в детската градина. Оценява значението на личната хигиена за доброто здраве. Желае да спазва режим, водеш до здраве, настроение и успех. Оценява значимостта на трудовите действия на възрастни по резултата от тях. Демонстрира желание да регулира поведението си съобразно правила и норми за безопасно движение и поведение в превозни средства. Проявява положително емоционално отношение към труда на хората, които помагат на другите да се свързват помежду си или се грижат за безопасността, здравето, живота, сигурността и комфорта на децата и техните близки. Проявява съпричастност и състрадателност към попаднали в беда деца и възрастни.</p>

3.4. Приобщаване към културни и национални ценности

В педагогическия модел „Моливко. Прозорче към света (3–4 г.)“ приобщаването към културни и национални ценности на три-четиригодишните деца се реализира чрез включването им в отбелязването на лични и официални празници и съпровождащите ги обичаи и традиции. Образователното съдържание, структурирано в тематичните единици, свързани с ядро „Културни и национални ценности“, насочва към възприемане на елементи на битовата празнична среда. Чрез него се подготвя изграждане на конкретни представи за съдържанието, обстановката, ритуалите и атрибутите, свързани с лични и официални празници и съпровождащите ги ритуали и обичаи. Децата овладяват умения за разпознаване на празничното настроение на връстници и възрастни, учат се да се ориентират в очакванията на другите по повод на празника, както и да вникват в норми на поведение при празнуване. На тази основа се възпитава уважение и отзивчивост към преживяванията на околните в ежедневна и празнична среда (таблица № 11).

Таблица № 11. Образователни тенденции при възпитаване на социална и гражданска култура, диференцирани за три-четиригодишните деца съобразно структурните ядра на направление „Социален свят” – образователно ядро „Културни и национални ценности”

Знания <i>Детето има</i>	Очаквани резултати Умения <i>Детето умее</i>	Отношения <i>Детето има отношение</i>
Конкретни представи за: празници (Нова година, Осми март, Великден, Първи юни), обичаи и традиции (Дядо Коледа, сурвакане, Баба Марта) и начина на празнуване при спазване на етикетни норми на дейност и поведение; елементи на празничната среда със символично значение (сурвакница, украса, облекло, персонажи, мартеница); начини за поздравяване (сурвакане); естетически и функционални предимства на части на облекло като елемент на празничната среда и знак за принадлежност към обичаи.	Посочва и назовава персонажи и предмет-символи, необходими за празника. Разпознава и описва елементи на празничната среда, типични за празника персонажи, предмети със символично значение в обичай (сурвачка, мартеница), емоционални преживявания на околните по повод на празника. Сравнява начини за подготовка и включване в празника на деца и възрастни и предпочитания към коледен подарък на връстници. Използва адекватни по съдържание поздрав и пожелания в условията на празника. Управлява поведението си съобразно общоприети норми за културно поведение в ежедневна и празнична среда.	Проявява интерес към обичаи и традиции – настроения на околните, техни очаквания. Демонстрира желание за включване в конкретен празник. Проявява уважение и отзивчивост към преживяванията на връстници и други деца по време на празнуване.

Акцентът при приобщаване на децата от втора възрастова група към национални и общочовешки ценности чрез педагогическата моделна система „Моливко. Прозорче към света (4–5 г.)” се поставя върху възпитаване на толерантност, сътрудничество, уважение и приемане на културни и национални ценности – четири-петгодишните разпознават празници, обичаи и традиции (в педагогическия модел се включват нови, а заложените в предходната група се представят така, че да се допълнят изградените конкретни представи за тях). На тази основа се провокира желание за активно включване в празнуването на фолклорни, религиозни и лични празници в етнически общности и се възпитава уважение и отзивчивост към преживяванията на връстници и възрастни в ежедневна и празнична среда (таблица № 12).

Таблица № 12. Образователни тенденции при възпитаване на социална и гражданска култура, диференцирани за четири-петгодишните деца съобразно структурните ядра на направление „Социален свят” – образователно ядро „Културни и национални ценности”

Знания <i>Детето има</i>	Очаквани резултати	
	Умения <i>Детето умее</i>	Отношения <i>Детето има отношение</i>
Конкретни представи за: празници (Нова година, Осми март, Великден, Първи юни), обичаи и традиции (Дядо Коледа, сурвакане, Баба Марта) и начина на празнуване при спазване на етикетни норми на дейност и поведение; елементи на празничната среда със символично значение (сурвакница, украса, облекло, персонажи, мартеница); начини за поздравяване (сурвакане); естетически и функционални предимства на части на облекло като елемент на празничната среда и знак за принадлежност към обичаи.	Посочва и назовава персонажи и предмети-символи, необходими за празника. Разпознава и описва елементи на празничната среда, типични за празника персонажи, предмети със символично значение в обичай (сурвачка, мартеница), емоционални преживявания на околните по повод на празника. Сравнява начини за подготовка и включване в празника на деца и възрастни и предпочитания към коледен подарък на връстници. Използва адекватни по съдържание поздравии и пожелания в условията на празника. Управлява поведението си съобразно общоприети норми за културно поведение в ежедневна и празнична среда.	Проявява интерес към обичаи и традиции – настроения на околните, техни очаквания. Демонстрира желание за включване в конкретен празник. Проявява уважение и отзивчивост към преживяванията на връстници и други деца по време на празнуване.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Предложеният модел е опит да се отговори на изискванията на модернизиращото се предучилищно образование за разработване и прилагане на цялостни педагогически системи, чиито целеполагащи, съдържателни и технологични компоненти са взаимосвързани и взаимнообусловени. Анализът на резултатите от апробирането му насочва към следните изводи:

1. Предложената система от форми и методи представя адаптирано и обнорено образователно съдържание в направлението „Социален свят”, което съответства на познавателните възможности на три-петгодишните деца. Овладяването му осигурява необходимата база за възпитаване на основите на социална и гражданска култура в ранното предучилищно детство, гарантирайки детските постижения чрез стимулиране на активно опознаване на социалното обкръжение, позитивен сетивно-емоционален и нравствено-ценностен опит за общуване с околните, способност за контролиране на собствените действия в съответствие с произтичащи от средата норми и правила и умения за предвиждане на възможни последствия от собствените постъпки и действия. Същевременно развиващите ѝ педагогически ефекти се проявяват и по посока усвояване на социалноприети норми и правила за поведение и подготвяне на възпитаването на целесъобразни и безопасни взаимоотношения на детето с обкръжаващата среда в единство с субективно хуманно-етично отношение към нея.

2. Изградената и апробирана моделна система от форми създава условия за стимулиране на самостоятелното търсене, откриване, споделяне, обосноваване и интерпретиране на информация и опит. По този начин предпоставя насоченост към опознаване на близката социална среда и активно асоцииране на придобитите представи. Детето започва да цени проявите на активност и откривателство в процеса на взаимодействие с природосоциалното обкръжение, което променя мотивационната регулация. Същевременно се подготвят предпоставки за прилагане на самостоятелно ориентиране във връзки и зависимости между социални процеси и явления при подкрепа и сътрудничество с педагога. По този начин се осигурява динамична промяна в позициите на детето, на основата на която възрастният възпитава увереност в собствените възможности за преобразуване и откривателство в условията на ежедневна и празнична среда. Постига се хармонично взаимодействие на детската индивидуал-

ност със света, провокиращо положителни емоции и стремеж към сътрудничество и самоутвърждаване. Предпоставят се възможности за разгръщане на субективно значими форми на активност, в хода на които детето удовлетворява своя стремеж за изразяване на отношение към света в съответствие с приетите от гражданското общество културни традиции.

3. Развиващите функции на системата от форми за възпитаване на социална и гражданска култура при въвеждане на три-петгодишните деца в социума могат да бъдат постигнати при отчитане на следните педагогически условия:

- провокиране и организиране на ситуации, в които се осигурява непосредствено взаимодействие със социокултурната среда;

- актуализиране на индивидуалните интереси, на положителните емоционални преживявания, чувства, отношения и личен опит за взаимодействие с околните;

- осигуряване на ценностно-ориентирани начини за опознаване и преобразуване на предметната, здравословната, социалната и културната среда, гарантиращи цялостност на възприятията и преживяванията и подготвящи осмислянето на необходимостта от успешно интегриране в нея;

- взаимодействие между детската градина и семейството в условията на съвременни интерактивни форми на дейностно сътрудничество на принципа за равнопоставеност, който осигурява ефективност на процеса на възпитаване на социална и гражданска култура в детството.

Така систематизираните педагогически условия имат характер и на препоръки към педагогическите субекти и институции, ангажирани с отговорната задача да подготвят за бъдещето активни и свободни граждани, които компетентно и отговорно да решават проблемите на съвременното ни общество.

ЛИТЕРАТУРА

1. *Арнольдов, А. И.* Человек и мир культуры. Введение в культурологию. М., Народная Академия культуры и общечеловеческих ценностей, 1992.

2. *Газман, О. С.* Воспитание: цели, средства, перспективы. – Новое педагогическое мышление. М., 1989.

3. *Гуревич, П. С.* Философия культуры. М., 1994.

4. *Гуров, Д.* Педагогическото взаимодействие. Иновационен модел за изграждане на единна социално-педагогическа система „Детска градина – училище”. С., Унив. изд. „Св. Кл. Охридски”, 2006.

5. *Давидович, В. Е., Ю. А. Жданов.* Сущность культуры. Р-на-Д., 1997.
6. *Давыдов, В. В., В. Т. Кудрявцев.* Развивающее образование: теоретические основания преемственности дошкольной и начальной школьной ступеней. – *Вопр. психологии*, 1997, № 1.
7. *Зинченко, П. В., Е. Б. Моргунов.* Человек развивающийся: Очерки Российской психологии. М., Тривола, 1994.
8. *Конакчиева, П.* Моливко. Прозорче към света (4–5 години). Помагало за предучилищно възпитание и подготовка на четири-петгодишни деца. Образователно направление „Социален свят“. Велико Търново, Слово, 2005.
9. *Конакчиева, П.* Методически насоки за реализиране на образователното направление „Социален свят“. В: Книга за учителя за предучилищна възпитание и подготовка на четири-петгодишни деца. Моливко. Под ред. Д. Гълъбова. Велико Търново, Слово, 2005.
10. *Конакчиева, П.* Моливко. Прозорче към света (3–4 години). Помагало за предучилищно възпитание и подготовка на три-четиригодишни деца. Образователно направление „Социален свят“. Велико Търново, Слово, 2006.
11. *Конакчиева, П.* Методически насоки за реализиране на образователното направление „Социален свят“. В: Книга за учителя за предучилищна възпитание и подготовка на три-четиригодишни деца. Моливко. Под ред. Д. Гълъбова. Велико Търново, Слово, 2006.
12. *Кудрявцев, В. Т.* Исследования детского развития на рубеже столетий. – *Вопр. психологии*, 2001, № 2.
13. *Кузнецова, Т. Ф., Меуев, В. М., Шайтанов, Н. О.* Культура: теории и проблемы. М., 1995.
14. *Лисина, М., Ив. Димитров.* Общуване и самопознание. С., 1982.
15. *Наредба* за изменение и допълнение на Наредба № 4 от 2000 г. за предучилищно възпитание и подготовка (ДВ, бр. 80 от 2000 г.). ДВ, бр. 70, 2005.
16. *Пришвин, М.* Собр. соч. В 8т. М., 1980.
17. *Програма* за подготвителна група в детската градина. – в. „Аз-Буки“, бр. 20, 2003, с. 4–14.
18. *Програма* за подготовка на децата от предучилищна възраст в държавни, общински, частни и с чуждестранно участие детски градини за действие при бедствия, аварии, катастрофи и пожари. – ДВ, бр. 70, 2004, с. 76–77.
19. *Русинова, Е., Д. Гюров, М. Баева, В. Гюрова.* Програма за възпитание на детето от две до седемгодишна възраст. София, ДУ, 1993.

ПЕДАГОГИЧЕСКИ МОДЕЛ ЗА ВЪЗПИТАВАНЕ НА СОЦИАЛНА И
ГРАЖДАНСКА КУЛТУРА ПРИ ОРИЕНТИРАНЕ НА ТРИ—
ПЕТГОДИШНИТЕ ДЕЦА В СВЕТА

ПЕТЯ КОНАКЧИЕВА

Резюме

В студията се очертават и анализират теоретични проблеми на социалната и гражданската култура и се определят проекциите им в предучилищното образование. Конкретизират се проблеми и перспективи, свързани с ориентирването на три-петгодишните деца в социалния свят. Представя се модел на педагогическа система от форми за възпитаване на социална и гражданска култура в детството, като се систематизират образователни тенденции, които се диференцират за три-петгодишните деца съобразно структурните ядра на направление „Социален свят”.

PEDAGOGIC MODEL OF CULTIVATING SOCIAL AND CIVIL
CULTURE IN CHILDREN AGED 3 TO 5 YEARS

PETYA KONAKCHIEVA

Summary

This study outlines and analyzes the theoretic issues of social and civil culture and defines their projections in the pre-school education. It specifies the issues and perspectives connected with 3-to-5-year-aged children's orientation to the social world. The study presents a model of a pedagogic system of forms for cultivating social and civil culture in childhood as well as variants for subject integration aiming at reaching succession in an age aspect. It systematizes and differentiates educational trends in cultivating social and civil culture in children aged 3 to 5 years in accordance with the structural main bodies of the Social World trend.